

Obsah

	strana
Úvod	2
1 Náhradní rodinná péče jako fenomén dnešní doby	3
2 Nevlastní dítě očima rodičů	
2.1 Motivace k osvojení či pěstounské péči	8
2.2 Příprava k přijetí dítěte	10
2.3 Změny v chodu rodiny po přijetí dítěte	14
2.4 Vývoj nových vztahů a rodinných vazeb	16
2.5 Případová studie	17
2.6 Možná rizika ve vývoji dítěte a přístup rodičů k nim	20
3 Nevlastní rodiče očima dítěte	
3.1 Nové prostředí	23
3.2 Rodiče	24
3.3 Sourozenci	26
3.4 Začlenění do kolektivu vrstevníků	27
3.5 Proces socializace v novém světě	29
3.6 Vytváření vlastní identity	31
4 Možná východiska pro usnadnění náhradní rodinné péče v ČR	35
Závěr	39
Seznam použité literatury	40
Přílohy	42

Úvod

Téma „Rodina a dítě v náhradní rodinné péči v ČR“ jsem si vybrala na základě skutečného zájmu o danou problematiku. Po dobrovolnictví a následných praxích v kojeneckém ústavu mi přišlo smutné, leč zajímavé, do jaké situace se dítě může dostat. Tam byla široká škála případů a každý končil jinak. Kromě toho to nebyly položky ve statistice, ale skutečné děti. Tím víc mi zážitek přiblížil tematiku. Myslím si, že náhradní rodinná péče je sama o sobě něčím velmi zajímavým, ostatně jako vše okolo ní.

Ve své práci řeším psychosociální a právní aspekty náhradní rodinné péče a také náležitou přípravu na ni. Používám literaturu určenou jako příručku pro potenciální náhradní rodiče, psychologické výklady vývoje osobnosti, publikace o poruchách fyzických, mentálních a sociálních, doplněné o příklady z praxe. Teorii jsem doplnila o případovou studii formou polostrukturovaného rozhovoru s adoptivní maminkou, která před šestnácti lety osvojila syna. V systému náhradní rodinné péče jsou viditelné jisté rezervy, proto navrhuji i další možné úpravy a případné inovace, které by pomohly zlepšit přípravu zájemců o náhradní rodinnou péči a následně podporovaly rodinu jako celek. Uvádím také statistiky o pěstounské péči z roku 2006. Jako přílohu jsem připojila formuláře, které vyplňují zájemci o náhradní rodinnou péči jako ukázkou, o čem všem je potřeba udělat si představu dopředu.

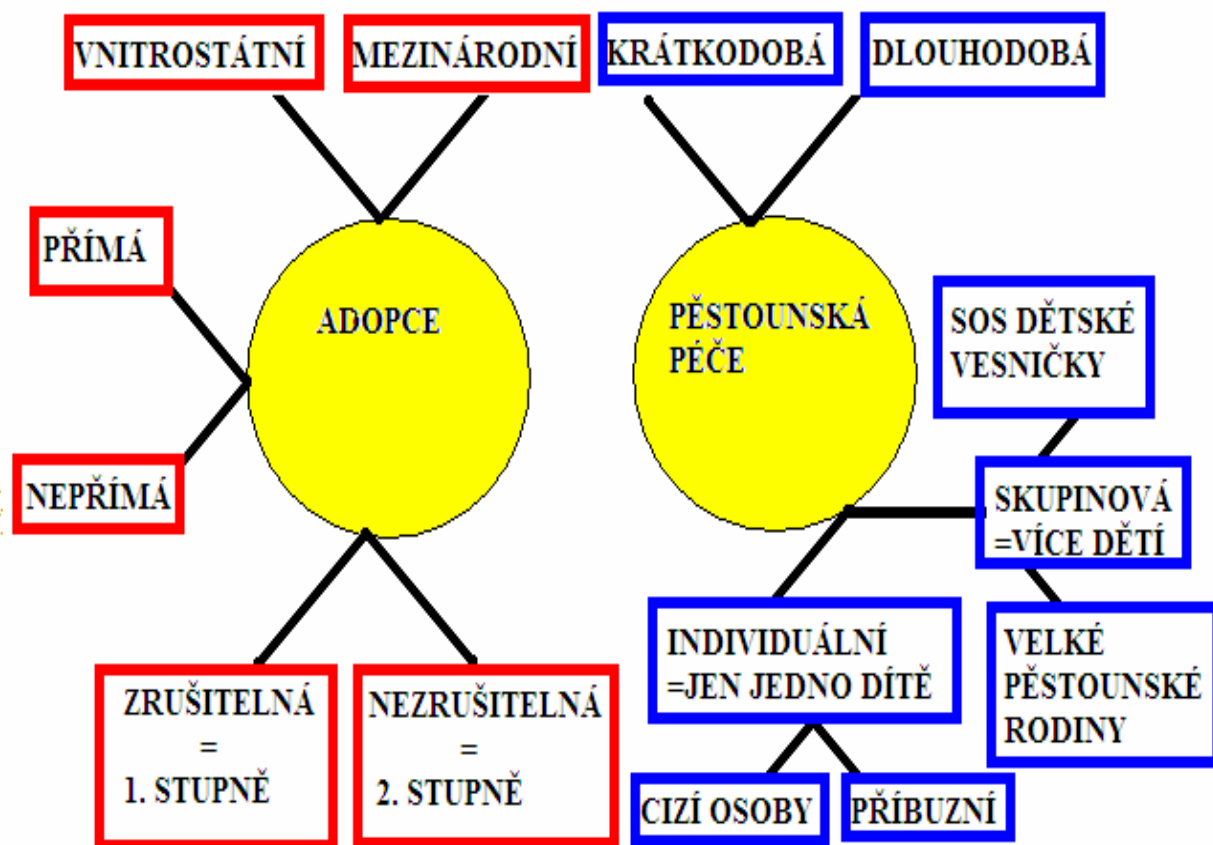
Práce je členěna podle pohledů, jaké se k problematice dají zaujmout. Nejprve z pohledu nezaujatého vnějšího pozorovatele, poté očima rodičů a nakonec očima dítěte v náhradní rodinné péči. Každá kapitola má své další členění podle konkrétního okruhu.

1 Náhradní rodinná péče jako fenomén dnešní doby

Základní funkce rodiny jsou biologická a reprodukční, emocionální a ochranná, ekonomická, socializačně-výchovná¹. V některých rodinách vlastní, nebo ne vlastní chybou selže jedna z vyjmenovaných funkcí. V našem případě to na jedné straně bude funkce reprodukční, na straně druhé jakákoliv kombinace zbylých tří funkcí s výjimkou té reprodukční.

V dnešní době je o náhradní rodinnou péči v ČR malý zájem. Je to způsobeno zejména tím, že děti právně volné, a tedy vhodné k adopci nebo pěstounské péči, jsou zpravidla těžce handicapovány, což bere motivaci zájemcům o péči².

Podle Kovaříka (1996, s doplněním autorky) jsou možnosti náhradní rodinné péče následující³:

Zrušitelná adopce je možná jen u dětí mladších jednoho roku

¹ Zdroj: Havlík, Kořan (2002)

² Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

³ Zdroj: Setkání u kulatého stolu v Kaiserštětjnském paláci dne 19. 6. 2007

Zájemci o náhradní rodinnou péči si na obecním úřadě podají žádost, dodají k ní opis trestního rejstříku, potvrzení o příjmu, potvrzení o zdravotním stavu a po návštěvě sociálních pracovníků jsou doporučeni k dalším krokům. Těmi jsou psychotesty a rodičovské semináře se zážitkovými kursy pořádané krajskými úřady. Psychotesty jsou velmi podrobné a zkoumají nejen stav rodičů a jejich připravenost na výchovu dítěte. Lidé v nich odpovídají na více než 500 otázek ohledně manželského života, sklonů k fobiím nebo psychickým onemocněním. Zároveň také vyplňují, jaké dítě by do péče chtěli.⁴ V případě těžké nemoci nebo krátce po ní nejsou žadatelé vyhodnoceni jako vhodní k náhradní rodinné péči. Pokud ale žadatelé vyhovují nárokům sociálního odboru, jsou zařazeni do evidence čekatelů. Pak se hledá pro konkrétní dítě vhodná rodina právě z řad čekatelů. K právně volnému dítěti vyberou sociální pracovníci vhodné páry a poradní sbor hlasuje o pořadí párů. Pokud se nabízené dítě rodičům líbí, navštíví ho v kojeneckém ústavu nebo v dětském domově a zanedlouho si ho vezmou do tříměsíční, tzv. předadopční péče. Pokud vše běží v souladu a potenciální rodiče si s dítětem rozumí, zažádají soud o svěřeni dítěte do péče⁵.

Podle MF Dnes je průměrná čekací doba na osvojení dítěte v Praze dva až tři roky, v ostatních krajích zpravidla pět a více let.

Mluvíme-li o náhradní rodinné péči, je vhodné vysvětlit si, jaké druhy této péče je možné zvolit a jaké jsou podmínky jednotlivých položek:

Adopce neboli osvojení

Právní vymezení nacházíme v zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Stejně tak se uplatňuje i Listina základních lidských práv a svobod a Úmluva o právech dítěte, které jsou součástí Ústavy ČR.

---

⁴ Připomíná to objednávku. Nejžádanější jsou děti bílé, mladší jednoho roku, zdravé nebo s lehkým handicapem, bez špatného zázemí. O nalezenec bez rodinné anamnézy není příliš zájem právě z důvodu, že se neví, k čemu mají dispozice. Žadatelé bývají většinou tolerantnější k dětem toxikomanů než k potomkům alkoholiků, a to i přes fakt, že tyto děti mají kromě abstinčních příznaků léčených substituční léčbou v těle i protilátky žloutenky. Může u nich propuknout jakýkoliv druh žloutenky včetně nejnebezpečnějšího typu C. Paradoxně právě děti toxikomanů, alkoholiků a lidí s psychickými onemocněními jsou těmi nejhezčími. Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

Podle Matějčka (a, 2000) se dříve v kojeneckých ústavech objevovaly děti vysokoškolaček. Zhruba na dvacet let se tento trend zastavil, nyní se obnovuje v trochu jiné podobě: začíná se stávat, že úspěšné matky budující kariéru odloží své naprosto zdravé, zpravidla velmi perspektivní dítě, aby mohly pokračovat v profesním růstu a nebyly „bržděny“. (Komůrková, MF Dnes, 9. února, 2008)

⁵Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

Při adopci se manželé nebo dospělí právně zodpovědní jednotlivci ujímají nezletilého dítěte a přijímají ho do své rodiny. Vznikají mezi nimi naprosto stejná práva a povinnosti jako kdyby dítě bylo jejich biologickým potomkem, dítě přijímá jejich příjmení. K ostatním členům rodiny vznikají příslušné příbuzenské vztahy a s nimi spojená práva (včetně práva dědického). O osvojení rozhoduje soud, a to po uplynutí tří měsíců, po které se rodiče pod dohledem sociálních pracovníků starali. Adoptovat lze dítě až po uplynutí šestinedělí, během kterého si jeho biologičtí rodiče mohou stále své rozhodnutí rozmyslet. Pokud svůj názor nezmění a dítě k adopci uvolní, takto malé dítě s úplnou rodinnou anamnézou, v ideálním případě zdravé, má velkou šanci na novou rodinu.

Zrušitelná adopce je zvláštním druhem náhradní rodinné péče a funguje na principu, kdy i po rozhodnutí soudu o osvojení může být tato změna vratná. Jde vydat, na základě žádosti osvojitelů, nové rozhodnutí soudu o zrušení osvojení dítěte, to se pak navrácí do ústavní péče a zanikají tak veškeré vzniklé vazby, práva a povinnosti. Tento proces může proběhnout pouze za podmínek, že je adoptované dítě mladší jednoho roku, projevíly se u něj takové vady a potíže, že o něj rodiče neumí/nemají možnost/nebudou pečovat a dříve se o těchto potížích nevědělo (některé poruchy se poznají až po několika měsících života).

Další „podskupinou“ je adopce přímá. Ta v praxi vypadá tak, že biologická matka určí, komu bude dítě svěřeno. Je to jediný způsob, jak do péče získat jen několikadenní dítě.

Pěstounská péče

Právní vymezení určuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a v Ústava ČR.

Pěstoun nebo pěstouni jsou zletilí lidé, kteří si vezmou do své péče jedno nebo více dětí. Zabezpečí materiální i psychické potřeby, dbají na jeho řádný vývoj a umožňují mu všechny potřebné podmínky k rozvoji osobnosti. Nezletilé dítě v jejich péči ale nepřijímá jejich příjmení, nevznikají mezi nimi klasické rodinné vazby a ani s příbuznými pěstounů se nerodí žádné právní vztahy. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, o běžných věcech rozhoduje sám, ale k významnějším rozhodnutím potřebuje souhlas biologických rodičů, případně soudu. Navíc je běžné, aby biologičtí rodiče své dítě vidali. Pěstoun pravidelně vykazuje svou činnost soudu a zodpovídá za výsledky rozvoje osobnosti dítěte. Za svou péči dostává od státu finanční příspěvky na

provoz domácnosti, stravu dítěte v péči, při více dětech v péči stát přispívá i na koupi vozu pro soukromé účely.

Pěstounská péče vzniká na základě rozhodnutí soudu, zaniká v době dovršení osmnácti let dítěte v péči nebo na základě rozhodnutí soudu. Pěstoun může kdykoliv podat soudu žádost o zrušení péče. To vše stanovuje zákon o pěstounské péči.

Pěstounská péče nyní existuje ve dvou variantách, a to dlouhodobá a na přechodnou dobu. Určit rozdíl mezi nimi je těžké, protože nikde není stanovena délka péče na přechodnou dobu ani péče dlouhodobé.

Svěření do péče jiné osoby, než rodiče

Podle ustanovení § 45 zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlasí. Další zákony platí stejně jako u předchozích typů náhradní rodinné péče.

Zpravidla soud dává přednost zletilému příbuznému dítěte, mohou to být například prarodiče, sourozenci rodičů. V případě pokřtěných dětí se péče mohou ujmout i kmotr s kmotrou.

Poručenská péče

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů (podle § 78 zákona o rodině). Zakotvení v legislativě je shodné s předcházejícími odstavci.

Poručník bývá vybírán z řad dospělých lidí, kteří byli rodiči navrženi, pokud jsou daní kandidáti k výkonu funkce vhodní. Pokud nejsou kandidáti vhodní nebo nejsou navrženi, vybírá soud poručníka z okruhu příbuzných, lidí blízkých dítěti nebo rodině. Poručník je stanoven soudem a jeho povinností je, aby dával pozor na vývoj a rozvoj poručence a aby spravoval jeho majetek. Veškerá denní rozhodnutí dělá poručník za poručence sám, k závažnějším rozhodnutím potřebuje svolení soudu, kterému se stejně v pravidelných intervalech zpovídá z účtů a rozvoje osobnosti svého svěřence. Oproti pěstounské péči je tato forma péče odlišná tím, že není nutné, aby poručenec žil v domácnosti poručníka, ale nevylučuje se ani tato možnost, a poručník je na rozdíl od pěstouna zákonným zástupcem poručence do dosažení jeho 18 let věku.

Opatrovnictví

Opatrovník je soudem stanovený člověk dohlížející na zájmy dítěte. Nezletilý zpravidla nežije v jeho domácnosti. Jde o funkci čestnou. Soud určuje opatrovníka na dobu určitou a po jejím uplynutí/splnění úkolu, pro který byl opatrovník povolán, funkce zaniká. Je možné opatrovnictví prodloužit, tuto pravomoc má opět soud, který na základě žádosti opatrovníka zváží, zda je to v zájmech neletilého. Opatrovníkem může být jak fyzická osoba, tak fond sociálně-právní ochrany dětí⁶.

---

⁶ Zdroj: Plecítý, Salač (2001)

2 Nevlastní dítě očima rodičů

2.1 Motivace k osvojení a pěstounské péči

Adopce nebo pěstounská péče bývá vnímána jako kompenzace biologických a emocionálních vazeb. V případě osvojení rodiče prohlásí dítě za své a zákonem jsou jim udělena patřičná práva a povinnosti k efektivnímu působení. Pěstouni se o dítě oficiálně starají tím, že naplňují jeho materiální a psychické potřeby a zajišťují podnětné prostředí pro jeho správný rozvoj.

Matějček (a, 2000) vidí otázku motivace takto: k adopci jsou lidé většinou motivováni neplodností nebo touhou po dítěti, když jim vlastní (často jediné) dítě zemřelo. Je třeba brát ohled na to, že nejde jen o zájem adoptivních rodičů, ale především o zájem dětí bez rodičů, tedy potenciální adoptivní rodiče by měli vzít v úvahu, že jejich dítě nebude myšlenkovým konstruktem, ale opravdovou bytostí se svými vlastnostmi, chybami a přednostmi. Zájemci o adopci i péči pěstounskou jsou školeni odborníky. Jde o tzv. povinnou přípravu vyplývající ze zákona, kdy probíhají kurzy pedagogiky, psychologie, práva, sociologie a bývají doprovázeni do ústavních zařízení, aby se v praxi podívali, jaké děti zpravidla bývají k dispozici k naplnění jejich požadavků a tužeb. Odborníci z teoretické i praktické sféry oboru náhradní rodinné péče se shodují na tom, že přípravné kurzy by měly být dostatečně dlouhé a kromě teorie by v nich mělo přibýt i praxe.

K pěstounské péči bývá motivů zpravidla více, například řešení psychické situace bezdětných párů, splnění touhy mít víc dětí, naplnění potřeby udělat radost opuštěnému dítěti nebo třeba potřeba odčinit vinu dobrým skutkem. Za pěstounskou péči dostávají pěstouni různé odměny a finanční dotace, záleží ale na počtu dětí, o které se starají. Nyní je v České republice nový druh pěstounské péče, a to pěstounská péče na přechodnou dobu. Jejich hranice lze odlišit jen na základě subjektivního úsudku. V současné době je v našem státě pět zájemců o krátkodobou pěstounskou péči, z čehož ani jeden není z Pardubického kraje⁷. Zároveň se mezi odborníky řeší otázka, kdo by se měl pěstounem stát. Bere se v potaz věk, vzdělání, pracovní pozice (i když má-li se člověk plně věnovat jednomu či více dětem různého věku, se zaměstnáním na plný úvazek to dohromady téměř v žádném případě nepůjde, zvlášť pokud mají děti specifické poruchy nebo nějakou z forem postižení), připravenost pro

---

⁷ Zdroj: Setkání u kulatého stolu v Kaiserštejnském paláci dne 19. 6. 2007

pěstounskou činnost a podobně. Jednotné názory nebo dokonce směrnice v tomhle případě chybí. Záleží tedy čistě na sebehodnocení zájemců o péči a posouzení sociálních pracovníků o jejich připravenosti.

Všeobecně řečeno, lidé chtějí mít víc dětí, protože je k tomu nutí instinkt, tedy je to přirozené zanechat po sobě potomky. Nebo také miní posílit rodinné společenství a přinést tak nové činnosti a zábavu do zaběhnutého stereotypního života, chtějí někomu darovat svou lásku, předat zkušenosti, realizovat na někom své představy a naděje, nebo také proto, že potřebují někomu odkázat svůj nahromaděný majetek.

Náhradní rodinná péče je řešením pro bezdětné páry i samotné adoptované dítě. Důležitá je tu motivace a sladění vzájemných požadavků a nároků. Nebezpečí vyvstává, když je dítě adoptováno například jako výchovný činitel pro sourozence, jako náhrada za ztracené vlastní dítě rodičů. Pak je totiž osvojený jedinec postaven úplně do jiného světla a obsazen do naprosto odlišné role, než jakou je schopen zvládnout. Pokud se tak stane, vzniká propast mezi ambicemi rodičů a dětí. Čím mladší dítě v době osvojovacího procesu je, tím vyšší je riziko objevení dosud nepoznaných poruch, ale zároveň se zvyšuje šance, že se nechá snáz vychovat v duchu rodiny, do které přišlo⁸. V České republice je ročně adoptováno okolo čtyř set dětí, přičemž žadatelů o adopci je přes dva tisíce⁹. Platí zásada inkompaktibility, tedy vhodnosti rodiny pro dané dítě. Nečastěji je vyhověno bezdětným párům bez velkých požadavků na dítě, jinými slovy těm, kteří chtějí skutečně pomoci víc dítěti než sobě. I sociálními pracovníky jsou žadatelé o jednu z forem náhradní rodinné péče bráni jako ti, kdo nabízejí službu v nejlepším zájmu dítěte¹⁰.

Ve formulářích, které žadatelé o osvojení nebo pěstounskou péči vyplňují, jsou kladeny otázky na pohlaví dítěte, věk, etnikum, postižení, specifické potřeby a vývojové vady, které by mohlo budoucí dítě v jejich péči mít. Tím se zjišťuje, jaké jsou meze zájmu motivovaných potenciálních pečovatелů. Na oplátku jsou u všech dětí v kojeneckých ústavech a dětských domovech sociálními pracovníky a výchovnými poradci zpracované kauzistiky po stránce zdravotní, pedagogické, výchovné i rodinné, tedy informace o rodičích dítěte. Nechybí vyjádření odborníka k předpokládanému vývoji a schopnostech daného jedince, tedy jakou úroveň školy a s jakým úspěchem pravděpodobně zvládne, jak bude zřejmě reagovat na změnu

---

⁸ Zdroj: Matějček (a, 2000)

⁹ Zdroj: setkání u kulatého stolu v Kaiserštejnském paláci dne 19. 6. 2007

¹⁰ Zdroj: Matějček (a, 2000)

prostředí vzhledem ke svému zdravotnímu a psychickému stavu. Dokumentace obsahuje zpravidla i fotografie, aby dítě mělo svou životní historii a dokumenty ze všech svých životních období. To vše se dá nazvat jako splnění práva potenciálních pěstounů a osvojitelů na plnou informovanost o stavu dítěte, které míní přijmout do své péče.

Čekací doba na vyřízení žádosti o osvojení se pohybuje okolo pěti let, v budoucnu se pravděpodobně bude prodlužovat. Jde zejména o vyhledání vhodných rodičů pro děti, které jsou k dispozici, tedy právně volné a vyhovující požadavkům některým z čekatelů. V případě pěstounské péče je čekací doba mnohokrát kratší, a to v řádu měsíců. Všeobecně platí, že čím starší dítě, tím kratší je čekací doba na něj, ať už mluvíme o péči pěstounské nebo osvojení¹¹.

Aktuálně je v Pardubickém kraji situace téměř ideální, náhradní rodiče spolupracují s neziskovými organizacemi nebo sami taková sdružení vytváří a skrz ně komunikují celkem efektivně s Krajským úřadem. Co je překážkou k lepšímu zajišťování náhradní rodinné péče, je nedostatek uchazečů o pěstounskou péči, zatímco uchazečů o osvojení je dost. Ústavy v kraji jsou v současné době naplněny asi ze 60%¹².

2.2 Příprava k přijetí dítěte

Ze všeho nejdříve je potřeba podat žádost o osvojení/pěstounskou péči. Ta se podává na obecním úřadě s rozšířenou působností v místě bydliště žadatelů. K žádosti je nutné připojit:

- osobní údaje žadatele/žadatelů, potvrzení o státním občanství (v případě cizinců povolení trvalého pobytu),
- zprávu o zdravotní stavu,
- zprávu o ekonomických a sociálních poměrech domácnosti,
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn a) zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí, b) kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;

---

¹¹ Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

¹² Zdroj: Setkání u kulatého stolu v Kaiserštějnském paláci dne 19. 6. 2007

c) písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny.

Úřad obce s rozšířenou působností dodá výpis z Rejstříku trestů. O zařazení žadatelů do evidence rozhoduje krajský úřad v místě bydliště žadatelů. Stejně tak kurzy pro budoucí rodiče či pečovatele zajišťuje krajský úřad¹³.

Materiální příprava na příchod potomka je jednoduchá. Pěstouni mohou být na příchod dítěte připraveni již z předchozích případů péče, ale je nutno nějaké věci přeci jen aktualizovat, pořídit nebo zajistit. K tomu jim pomáhá finanční příspěvek od sociálního odboru. Adoptivní rodiče zpravidla nemají výbavu po starších dětech, ale kdyby přeci, je třeba pamatovat si, aspoň rámcově, co je po někom a co se pořídilo přímo nově přichozímu dítěti. Dítě spíš přijme fakt, že v téhle postýlce spal jeho bratranec a kočárek na vyjížděky do města je od tetiččiných dětí, než zjištění, že co pokládalo za čistě své, vůbec jeho není. Je to otázka důvěry a kompromisů mezi idealizací situace a reálnou stránkou věci. Přejít z předchozího místa do nového domova bude zlomový, každý domov má svou vůni, své zvuky, své světlo, na které kojenci zpravidla reagují téměř hned. Starší děti reagují méně a pomaleji, ale to neznamená, že nic nepostřehnou. V příručkách pro budoucí adoptivní rodiče se radí, aby se děťátku nechalo něco, co dosud mělo. Tím se chápe peřinka, ve které spalo, oblíbená hračka, část oblečení a podobně. Dítě si novému prostředí tak jako tak přivykne, ale přesně taková maličkost může proces urychlit a usnadnit. Protože sociální pracovníci upozorňují nastávající rodiče jen pár dní dopředu, že dítě bude předáno do péče, mají tito lidé málo času, aby zajistili materiální stránku věci. Miminku je jedno, jsou-li vyměněná okna nebo nově položené parkety, úplně nejhorší by bylo provádět tyto práce těsně po převzetí miminka v rámci jeho zvykání si na nový domov. Ale není mu jedno, jaké jsou stěny (zejména pokud jsou vymalovány tzv. studenými barvami, kupříkladu modře nebo zeleně, protože ty působí jako negativní prostředí), jak má rozmístěné hračky, tj. v dosahu nebo daleko, ani není tak důležité, kolik jich doopravdy je. Důležitá je také teplota pokoje, nejlépe 25 stupňů Celsia. Záleží na umístění postýlky, čím mladší dítě, tím víc času v ní stráví. Neměla by být na nejsvětlejším místě pokoje, u okna do hlučné ulice¹⁴. Pokud je to aspoň trochu možné, dětská ložnice (případně ložnice rodičů, pokud dítě bude nějakou dobu

---

¹³ Zdroje: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008 a Setkání u kulatého stolu v Keiserštejnském paláci dne 19. 6. 2007

¹⁴ Zdroj: Archer (2001)

bydlet s nimi) by měla být opatřena kobercem – alespoň z části. Důležitou se stane také hygiena, úklid a praní prádla. Je dobré zajistit si prací prášek, který bude dostatečně ohleduplný k dětské kůži, stejně tak šampóny, mýdla, čisticí ubrousky pro děti a pleny podle velikosti, váhy a případně pohlaví dítěte (dnes se to řeší pomocí unisex plen). Výbavička pro dítě, řekněme oblečení, bryndáčky, povlečení na postýlku, kočárek, boty, by měla být alespoň v malé míře připravená. Dokoupit se dají určité věci později, ale po příchodu dítěte do rodiny by mělo být vše nachystané, aby první, co už tak dost překvapené miminko uvidí, bylo cokoliv jiného než stres a shon. Jako začátek by to nebylo dobré právě proto, že tohle dítě má ve své hlavičce už tak dost velký zmatek po náhlé změně prostředí.

Po nemateriální stránce by měla příprava na nového člena rodiny probíhat ještě pečlivěji, než je uzpůsobování domácnosti. Většinou bývá těžké obrnit se tak velkou dávkou trpělivosti a tolerance.

Kojencům jsou jejich potřeby uspokojovány v první řadě, oni sami jsou odkázáni na schopnosti vcítění a pohotovosti referenční osoby. Chovají-li se tak starší děti, schází jim emocionální jistoty a přesně tímto vynucujícím chováním si zajišťují určitý přísun péče a pozornosti. Referenční osoby nemusí být vnímavé a citlivé přirozeně, vše se dá naučit. Ale setrvat ve všímavosti je těžké, protože jak dítě roste a osamostatňuje se, blízcí lidé bývají méně pohotoví, co se odezvy na jeho signály týče. Proto si učení od svých vzorů vyvíjející se jedinci ukládají spíš vzorce odmítání, netrpělivosti nebo uzavírání se.

Hodnoty, které předá rodina svou výchovou dětem v rámci primární socializace se později ¹⁵ výrazně nemění. I když se starší děti vštěpovaným rodičovským hodnotám často vzpouzejí, více či méně se jimi nechají ovlivnit téměř vždy. Nejčastěji děti přijímají životní strategie řešení problémů. Existují samozřejmě mezigenerační rozdíly, ale ty se projevují víc v možnostech a smýšlení společnosti než v principech chování jedince. Rodiče často berou osamostatnění dítěte a tvorbu jeho vlastních názorů a postojů jako odtržení od milujících, nevděk a odcizení nebo dokonce jako vzpuru proti vlastním. Pokud se situace mezi stranami rodiny a nyní myšlenkově samostatného jedince nevysvětlí, přichází na řadu různé podoby sankcí, omezení, případně msty¹⁶.

---

¹⁵ Rozuměno v socializaci sekundární

¹⁶ Zdroj: Matějček (2003)

Idealizace rodiny není jen negativní složka lidského vývoje, je to i hnací motor ke zlepšování poměrů společnosti, ve které rodina hraje velkou roli. Každý soulad potřebuje důvěru (a to v sebe samé i v ostatní – také to, že vše půjde) a čas. Žádné společenství lidí není automaticky sehrané. Pokud se jeden člen izoluje nebo je izolován z nejrůznějších důvodů (a u adoptovaných dětí k tomu může dojít snadno), nikdy rodinný systém nemůže fungovat. Tabuizováním skutečnosti se téhle variantě předejít nedá¹⁷.

Jak říká Matějček (a, 2000), děti bývají k hodnocení svých rodičů shovívavé, protože samy nejsou zatím dost silné osobnosti a navíc rodiče uznávají jako své autority, ideály a vzory, ke kterým vzhlížejí.

Hlavy rodin mívají tendence ke kritice, případně k vylívání si svých zklamání a smutků na ostatních, čímž bohužel negativně působí na mechanismus cyklického opakování jevu. Jinými slovy, jejich děti přesně takhle jednat mohou také a v budoucnu to naučí i další generace. Tím se harmonie v rodině, potažmo společnosti, nedosáhne¹⁸.

Každý člověk potřebuje svou pozitivní identitu, aby se mohl bez větších problémů vyvíjet. Nevlastní rodiče s příchodem dítěte do rodiny přijmou roli rodičů „se vším všudy“, ačkoliv se těžko zbavují napětí, nejistoty a pochybností. Podle Matějčka (a, 2000) je východiskem přijmout fakt, že jsou rodiči náhradními, psychologickými, tedy ne méněcennými, ale ne vlastními. Na tomto základě se dá vystavět specifické postavení rodičů i potomka, tedy vazby vzájemné pomoci a touhy po rodině. Potom se dostaví i pochopení, že pravda o adopci by se před dítětem tajit neměla, naopak spíše ve vhodnou dobu a postupně se má stát součástí rodinné historie.

Jedním z nejbolestivějších faktů pro rodiče je, že se dítě bude ptát. I na to je třeba se připravit. Na druhou stranu si všichni vytvoří pevnější emocionální vazby, když jejich seskupení nebude tabuizováno a opředeno lží. Vůbec největší ránou pro dítě bývá, když se od okolí dozví, jak to s jejich rodinou skutečně bylo a uvědomí si, že jeho milovaní a jinak zcela báječní rodiče lhali¹⁹.

„Zdravá rodina“ je harmonií, rovnováhou rodinných vztahů, ale také odraz lidské schopnosti doufat a mít důvěru. Podle Eriksona důvěra vzniká v prvním roce života člověka. Ovšem za předpokladu, že nejbližší okolí dítěte funguje spolehlivě při

---

¹⁷ Zdroj: Pernerová (2000)

¹⁸ Zdroj: Elliott, Place (2002)

¹⁹ Zdroj: Matějček (a, 2000)

uspokojování jeho potřeb. Důvěra je otázkou dobře fungující minulosti, v konceptu budoucnosti můžeme mluvit o sebedůvěře nebo naivitě²⁰.

Od přírody je člověk ve zdravé míře vybaven sobectvím. To zejména ve smyslu uspokojení svých potřeb. Stejně tak jsou lidé vybaveni potřebou vztahu k jiným lidem, čímž ta sobeckost získává mantinely. V prvních měsících života se dítě učí „bavit“ své okolí, po třetím roce života se začíná plně uvědomovat své místo ve společnosti a to vede ke spolupráci, souhře, součinnosti, solidaritě a toleranci k druhým. Objevují a upevňují se základy svědomí, dítě chápe systém odměn a trestů, protože pozvolna proniká do soustav uznávaných a zavrhaných věcí. Sobectví bývá projevem citového strádání, tedy stylem „hromadím si materiální statky pro sebe, jinak bych neměl vůbec nic“²¹. Ukazují to i výzkumy v dětských domovech ze šedesátých let, kde děti byly vychovávány v kolektivním duchu a právě proto toužily po něčem opravdu svém, čímž jejich sobectví nabralo velkých rozměrů. Nic lepšího než zabezpečení jistoty a lásky pro dítě během jeho vývoje udělat nejde. Důvěru k druhým si jedinec získá pouze na základě jistoty, předávání a přijímání radosti mezi sebou a svým okolím²².

Rodičovské chování je do jisté míry naučitelné, ale téměř polovina prvků tohoto chování je spontánní. Navíc je třeba brát v úvahu potenciální chování a temperament dítěte a naše odezvy ve světle formování jeho osobnosti.

2.3 Změny v chodu rodiny po přijetí dítěte

Po příchodu dítěte do rodiny je celá tato skupina pod kontrolou sociálních a soudních pracovníků po dobu tří měsíců. Je to něco jako „zkušební lhůta“, tedy doba, kdy se ukáže, jak se k sobě noví pečovatelé a svěřenec hodí²³.

Osvojitelé nebo pěstouni se potřebují často vyrovnat s rasovými, etnickými, kulturními a sociálními aspekty biologické rodiny a z ní pocházejícího dítěte. K tomu potřebují nejen konkrétní informace, ale i všeobecnou osvětu²⁴.

Po převzetí dítěte je třeba zařídit mnoha dalších věcí, jako například přihlásit dítě u místního pediatra a docházet s ním na pravidelné prohlídky, registrovat dítě u zdravotní pojišťovny, pokud je dítě školou povinné, je nutné zapsat ho do školy,

---

²⁰ Zdroj: Šulová (2004)

²¹ Zdroj: Schoolerová (2002)

²² Zdroj: Matějček (a, 2000)

²³ Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

²⁴ Zdroj: Setkání u kulatého stolu v Kaiserštějnském paláci dne 19. 6. 2007

přihlásit dítě k trvalému pobytu, v případě osvojení na matrice zařadit změnu jeho příjmení na příjmení osvojitelů (do 6 měsíců od nabytí rozsudku právní moci je možné změnit i křestní jméno a rodné číslo, respektive část za lomítkem, dítěte)²⁵.

Kde mohou rodiče hledat pomoc? Děti jsou různé, jejich potíže, specifické potřeby také, je široké spektrum institucí. Nejčastěji rodiče hledají oporu a radu v²⁶:

- pedagogicko-psychologických poradnách (v ČR na 112 místech),
- speciálně pedagogických centrech (v ČR 12 pro tělesně postižené, 43 pro mentálně postižené, 14 pro zrakově postižené, 9 pro děti s vadami řeči, 16 pro sluchově postižené),
- rodinném poradenství (85 v ČR),
- Rodinném centru DKP (Praha-FN Motol),
- centru pro rodinu a dítě-Zelený Dvůr (Dolní Počernice),
- Nadaci Otec, Dítě, Rodina (Kladno),
- Poradně pro otce (Praha 7),
- u České společnosti na ochranu dětí při 3. lékařské fakultě UK v Praze (Praha 10),
- na Lince bezpečí (www.linkabezpeci.cz, 800 155 555),
- Bílém kruhu bezpečí (www.bkb.cz, 257 317 110),
- Nadace Naše dítě (www.nasedite.cz),
- Středisku náhradní rodinné péče, občanském sdružení Rozum a cit (www.rozumacit.cz),
- církvích organizacích, v občanských poradnách,
- na krajském úřadu nebo na městském úřadu obce s rozšířenou působností,
- ve střediscích výchovné péče,
- v občanském sdružení Pěstounská péče (www.pestounskapece.cz), občanském sdružení Almathea v Pardubicích (www.almathea.cz) a v různých jiných typech linek poraden a občanských sdružení.

Podle Schoolerové (2002) mohou být rodiče zaskočeni také tím, jak dítě reaguje na jejich nadšení/projevy lásky a vstřícnosti. Mohou za to zpravidla zvyky, které si dítě většinou přináší s sebou z předchozí narušené rodiny, kojeneckého ústavu, dětského domova:

- 1) nemluvit-nedůvěřovat-nepociťovat
- 2) snaha dodržovat jakákoli iracionální/abnormální vnitřní pravidla

---

²⁵ Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

²⁶ Zdroj: Martin, Waltmanová-Greenwoodová (1997)

- 3) nepřítomnost bolesti posiluje chování, přítomnost bolesti ho oslabuje
- 4) citové uzavírání jako následek nedostatečného nebo chybějícího naplňování potřeb
- Naučené role se přenášejí do nové osvojitelské/pěstounské rodiny. Tato narušenost se dá postupně odbourat emocionálně kladným a podnětným prostředím.

Prudkost reakce dítěte může eliminovat i mluva, která se v souvislosti s jeho příchodem do rodiny používá. Výrazy, které je v rozhovoru o pěstounské/osvojitelské péči vhodné používat:

pozitivní	negativní
biologičtí rodiče	skuteční rodiče
adoptivní/pěstounská trojice	adoptivní/pěstounský trojúhelník (zde se naznačují střety)
vymyslet adopční/pěstounský plán	adoptované/nechtěné/odložené dítě
dítě přišlo do rodiny	dítě bylo dáno k adopci/pěst. péči

2.4 Vývoj nových vztahů a rodinných vazeb

Vztah rodičů k dětem můžeme jako pojem rozdělit na dvě složky. Jedná se o biologické a psychologické rodičovství. V ideálním případě jsou oba typy rodičovství propojené, tedy když biologičtí rodiče zaujmou ke svému dítěti pozici pečovatelsko-vychovatelů-ochránců-živitelů-učitelů (ve smyslu poznávání světa, senzomotorického vývoje) -dárců a příjemců emocí. Biologičtí rodiče nemusí být nutně rodiči psychologickými, a to tehdy když své dítě opustí, je jim soudně zabaveno nebo když jeho potřeby zanedbávají, případně dítě týrají. Psychologičtí rodiče nemusí být rodiči biologickými, a to když si dítě osvojí nebo přijmou do pěstounské péče. Dítě za své rodiče zpravidla přijme své psychologické rodiče. Vztah matky k plodu s vyvíjí v průběhu těhotenství, zhruba od poloviny tohoto období se vztah individualizuje, dítě v té době začíná vnímat a pamatuje si pozitivní a negativní emoce²⁷.

Pečovatelstvími postoji jsou vybavena obě pohlaví, jen u dívek se tendence projevují nepatrně dřív.²⁸

U dítěte, které přišlo do úplně jiného, tedy rodinného prostředí, může z důvodu předchozího strádání nebo působení špatných vzorů (případně obojího) dojít ke zvláštním reakcím, jako například uzavírání se a odmítání, hromadění nebo hltání

²⁷ Zdroj: Matějček (a, 2000)

²⁸ Podle Matějčka (a, 2000) je to v průměru o rok dříve, tedy kolem sedmnácti let.

jídla, agrese, drobné krádeže, nedostatečný oční kontakt nebo opožděně vyvinuté svědomí.

Je také důležité znát denní program a zvyky dítěte, než do rodiny přišlo, a určité části tohoto programu zachovat. Jedná se například o druh stravy, na jaké dítě bylo zvyklé, čím se dítě tišilo a zklidňovalo, kde, kdy a jak dítě spalo, jak moc a jak často vyžadovalo pozornost. Všeho moc škodí, ale nedostatek některé z těchto věcí prohlubuje trauma po změně prostředí.

Každá rodina má své vlastní klima a prostupnost hranic mezi soukromím a veřejností si určuje sama. Totéž platí o domácí mluvě, zvycích, tradicích a specifických druzích činnosti²⁹.

2.6 Možná rizika ve vývoji dítěte a přístup rodičů k nim

Škála potíží a poruch je velmi široká. Jedná se zpravidla o kombinace mentálních a fyzických postižení nebo poruch. Budoucí pěstouni a adoptivní rodiče se často připravují na fakt, že dětí bez jakýchkoli defektů není mnoho, proto v dotaznících zatrhávají, jaké poruchy by jim nevadili, jinými slovy s jakými potížemi se umí vyrovnat. Podle statistik z roku 2006³⁰ se většina (43%) pěstounů potýká s nejrůznějšími kombinacemi dvou až čtyř poruch u svých svěřenců, větší štěstí mají osvojitelé nebo pěstouni, jejichž svěřenec má jeden nebo žádný takový handicap (35%), zatímco pečovatelé s dítětem, které má mezi pěti a sedmi poruchami (22%) mají zřejmě práce více než dost. Nejčastějšími defekty ve vývoji jsou poruchy učení a poruchy pozornosti, nejméně se vyskytují tělesná postižení. Taková je realita. Smutná. Přesto jsou pěstouni a osvojitelé podle daného průzkumu většinou spokojeni, případně šťastní, co se rodinného, finančního a majetkového úhlu pohledu týče. S čím tolik spokojení nejsou, je pomoc a péče úřadů.

Nastíním nejčastější potíže, se kterými by se pečovatelé mohli setkat První kategorií budou specifické poruchy učení, které souvisí se špatnou komunikací hemisfér mozku mezi sebou, nikoli však se sníženou inteligencí. I nadprůměrně inteligentní jedinec může trpět nějakou dysfunkcí. Rozlišujeme dysortografii (porucha pravopisu ve smyslu komolení slov), dysmuzii (chybné vnímání hudby, neschopnost

---

²⁹ Zdroj: Schoolerová (2002)

³⁰ Zdroj: Setkání u kulatého stolu v Kaiserštejnském paláci dne 19. 6. 2007

pochopení pravidel hudby), dysnumerie (komolení psaných čísel, např. 536 jako 653), dyslexie (porucha čtení a následný odraz v psaní, například diktátů), dysgrafie (porušená grafická stránka písma), dyspraxie (porucha koordinace pohybů), dyskalkulie (automatická porucha počtů, např. $5-3=3$), porucha prostorového a časového vnímání (rozdíly mezi 2D a 3D rozlišením, vnímání časových úseků). Dysfunkce mozku bývají zpravidla doprovázeny ADHD, tedy Attention Deficit Hyperactivity Disorder, česky a jednoduše hyperaktivitou. Takové děti potřebují téměř neustálou zaměstnanost, aktivní činnosti, které jim pomohou dostat jejich energetický potenciál do takových mezí, aby mohly později zůstat v klidu. Pak se soustředit na danou věc, u které ve strnulé pozici stejně dlouho nevydrží. Největší problémy s hyperaktivitou pociťují učitelé v mateřských a základních školách, protože mají na starosti mnohem víc dětí než těch několik hyperaktivních, které potřebují zvýšenou pozornost.

Další smutnou záležitostí jsou poruchy nálady, které mohou být následkem dosavadní výchovy, špatných vzpomínek nebo horší životní úrovně. Patří sem deprese, distimie (=méně závažná deprese), bipolární afektivní porucha.

Mezi poruchy, které budu nazývat sociálními, zařadím asociální chování (vyčleňování sama sebe z kolektivu, stranění se sociálních interakcí), agrese, Aspergerův syndrom (nese znaky autismu, ale takový jedinec je komunikativnější, protože se nestraní společnosti a nemá poruchy vývoje řeči. Je očividně nemotorný, proto ze strachu z výsměchu nebude vyhledávat velké skupiny, ale ve středně velkých a malých skupinách bude fungovat jako málo aktivní člen), autismus, elektivní mutismus (nemluvnost v určitých sociálních situacích), balbuties (nezastavitelná upovídánost) expresivní porucha řeči (porucha vyjadřování), expresivně-receptivní porucha řeči (=potíže s vyjadřováním a porozuměním slyšeného výroku), porucha opozičního vzdoru. Čím dál větší bariérou v oblasti komunikace se stávají poruchy řeči, jakožto logopedické vady, ať už se jedná o výslovnost určitých hlásek nebo koktavost, zadržávání a podobně. V tomto případě může pomoci pravidelné dlouhodobější docházení k logopedovi, který pomocí nácviku řeči zmírní nebo odstraní tuto sociální nevýhodu.

Jinou kategorií, kterou zmíním jako možné riziko vývoje a tedy komplikaci pro rodinný život pěstounů nebo osvojitelů, budou psychické poruchy. Mezi ty se řadí Tourettův syndrom (člověk trpí vnitřním napětím, které ho nutí k tikům a k slovním výstupům, které neměl v úmyslu, ale nějakým způsobem se přenesly z myšlenky či

nápadu do slov. Na vině je příliš vysoká elektrická aktivita mozku, tudíž tělo reaguje rychleji, než by normálně mělo.), poruchy příjmu potravy (mentální anorexie nebo bulimie), sebepoškozování, enuréza, enkopréza, poruchy spánku (manie, hypomanie nebo pavor nocturnus, tedy noční běsy).

Poslední poruchy a defekty vývoje jsou zapříčiněny sníženou inteligencí nebo se jedná o poruchy psychiky, které se takto nazývají téměř výhradně u dospělých nebo dospívajících jedinců, nikoli u dětí. Takové problémy se třídí do kategorií neurózy, psychózy a poruchy osobnosti.

Řešení nebo zmírňování výše popsaných potíží je různé. U specifických vad učení je třeba většího tréninku, tedy větší pozornosti a trpělivosti vychovatelů a pedagogů, samozřejmě ve spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou. V případě sociálních nebo jiných potíží zpravidla pomáhají terapeutické metody. Ty se rozlišují na metody behaviorální, psychoterapeutické a farmakologické. Jejich další členění není pro naši situaci příliš důležité, ale v terapeutické sféře obecně platí, že nejefektivnější je vhodná kombinace příslušných typů terapie podle potřeb klienta³¹.

Roli ve vývojových odlišnostech hraje i genetika, a to nejen co se inteligence nebo temperamentu týče, ale dědí se i umělecké vlohy, volba povolání, koordinace očí a rukou, prostorové vnímání.

2.5 Případová studie - adopce před 16 lety

S pomocí zaměstnanců Dětského centra nedaleko Pardubic jsem se dostala k rozhovoru s paní, která před šestnácti lety adoptovala syna. Po dvou zhruba hodinových sezeních jsem získala informace tom nejdůležitějším, co jejich život před a po adopci provázelo. Jako zjišťovací metodu jsem použila polostruktovaný rozhovor.

Paní A. se vdávala ve dvaceti letech s představou, že by se svým mužem chtěli mít tři, případně čtyři děti. S jejich příchodem počítali přibližně dva roky po svatbě. Zdůraznila mi, že hlavně nechtěli jedno, protože paní A. sama byla jedináček a nechtěla totéž u vlastních dětí. Bohužel se ale paní A. nedařilo otěhotnět a tři roky po svatbě začala s léčením, kterému předcházela zánět vaječnicků. Podstoupila dvě operace, při kterých postupně o šanci otěhotnět přišla. Přestože oba byli vývojem událostí zklamáni, manžel se postavil k nové situaci klidně, prý to pro něj nebyla

---

³¹ Zdroj: Elliot, Place (2002), Train (2001)

životní pohroma nebo krach. Poté se zrodil nápad miminko si adoptovat. Mezi svými známými neměli nikoho, kdo by adopci nebo pěstounskou péči podstoupil.

Na dítě k adopci manželé A. čekali pět let, než se jim, docela nečekaně, kdy už se naděje značně zmenšila, ozvala sociální pracovnice. Představy o miminku, na které čekali, aniž by o něm cokoliv věděli, měli takové, že by mělo mít světlou pleť, případně i vlasy (oba manželé jsou blondáci), stáří a pohlaví neudávali do požadavků. Byli smířeni i s drobným postižením, ke kterému se víc nevyjádřili. Byli také pevně odhodláni své dítě nerozmazlovat, protože si byli vědomi, že by s ním pak málokdo, včetně jich samých, vydržel. Nastávající rodiče mírně zaskočilo, že před adopcí nebyla žádná přípravná práce vedená odborníky nebo třeba i včasné upozornění, že by mohlo být dítě do jejich péče svěřeno za několik dní. Byli jen stále ujišťováni, že mají vyčkávat.

Synovi B., kterého ze dne na den získali do rodiny, bylo v době adopce čtrnáct měsíců. Den před jeho vyzvednutím v centru byli tedy manželé telefonicky upozorněni, ať si pro dítě přijedou, druhý den hned po vyřízení dokumentů si B. odvezli domů. Výbavičku pro něj si posháněli narychlo během následujícího týdne. Paní A. ze dne na den nastoupila na mateřskou dovolenou, čímž docela překvapila svou vedoucí. Nastoupila i tzv. „babička z povolání“, která se vnoučete konečně dočkala. Vlastně celé rodiny obou manželů se k dítěti postavili po adopci vstřícně. Později si i sám B. oblíbil obrovskou rodinu, takže nejen všichni příbuzní, ale i mamčiny kamarádky byly zahrnovány do rodinného kruhu coby „tety“. Kromě toho si B. liboval ve velkých prostorech. K rodině ještě podotknu, že manželé A. jsou věřící, kteří své komplikace s dětmi vzali jako úděl, který mohl potkat kohokoliv jiného, ale potkal zrovna je, tedy mělo to tak zřejmě být.

V této době B. uměl stát, ale nechodil, měl horší jemnou motoriku, nemluvil, pil z lahve, pevnou stravu přijímal s mírnými potížemi, což mu v menší míře vydrželo až do jeho deseti let. Maminka označuje svého synka za flegmatika, údajně si nechal brát hračky, aniž by cokoli namítal, byl vždy klidné a hodné dítě. Paní A. se netají tím, že těhotenství jí velmi chybělo, protože v té době se maminka se svým dítětem sžívá a zvykají si jeden na druhého. To je důvod, proč si na B. musela paní A. a její manžel rok zvykat. Po roce doma paní A. nastoupila do práce, kam s sebou mohla B. brát. Od čtvrtého roku chodil do mateřské školky. Kolem pátého roku pan a paní A. začali B. pozvolna vysvětlovat, jak to s jejich rodinnými vztahy doopravdy je. Navštívili s B. i dětské centrum, odkud se do své nové rodiny dostal. Od té doby tam byl již víckrát.

Rodičům se nikdy nesvěřoval, jak se s tímto faktem vyrovnává, ale výchovné problémy s ním nebyly, navštěvovali pedagogicko-psychologickou poradnu dvakrát ročně a vše se zdálo být v naprostém pořádku. Měl mírné potíže se šikanou svých vrstevníků, na což ale přišli rodiče a poměrně rychle situaci vyřešili a uklidnili. Sám B. má údajně tendenci problémy obcházet, dokud může. Podle slov paní A. byl šikanován nejspíš proto, že nikdy nebyl výrazně fyzicky silným a navíc je k lidem vstřícný a obětavý.³²

V sedmi letech B. nastoupil na základní školu. Tam měl mírné potíže se soustředěním, protože trpí lehkou mozkovou dysfunkcí a s ní spojenou hyperaktivitou. Podle slov paní A. si díky mateřské škole zvyknul na kolektiv dětí, takže mu adaptace na třídu potíže nedělala, paní učitelka vyšla v první až třetí třídě jeho potřebám vstříc, tedy nebyly problémy ani ve vztahu k autoritě. Ve čtvrté třídě nastaly potíže s novou paní učitelkou, která potřeby B. přecházela jako nepodstatné, tedy B. začal mít problémy se soustředěním. K jeho koncentraci je potřeba nejdříve ho zabavit. Ve škole vynikal a dodnes ještě vyniká svým hereckým, bavičským a hudebním talentem, rád čte – zejména encyklopedie (stejně jako pan a paní A.), poslouchá hudbu, bavila ho chemie. Nebyl úplně nejlepší v matematice a tělocviku a sportech vůbec. Domácí úkoly s ním občas psali rodiče, kteří měli ještě předměty rozdělené, a to tak, že maminka byla podporou pro dějepis, zeměpis a češtinu, tatínek pomáhal s technickými a přírodními předměty. B. hrál od druhé do čtvrté třídy na flétnu, od páté třídy chodil na angličtinu, hrál a dodnes velmi obstojně hraje na kytaru. Rodiče k jeho výsledkům přistupovali tolerantním způsobem, vždy podle jeho možností. Jeho nejhorší školní průměr byl 1,8, což podprůměr rozhodně není. Ve svém volném čase se rád zabýval přáteli, kytarou, byl vždy velmi přátelský k dívkám, měl tedy víc kamarádek než kamarádů. To ovšem nevylučuje klukovské lásky, kterými si prošel úplně stejně, jako jeho spolužáci. S rodiči jezdil každé léto na dovolenou, zejména po Čechách, aby poznal místní krásy. Zejména oblíbené jsou u nich doma Orlické hory. S královehradeckou diecézí jezdili a jezdí na tábory, vzorem mu byl zdejší kněz, který je zároveň rodinným přítelem. V deseti letech chtěl sourozence, ale adopce pro rodiče byla v jejich věku už nemyslitelná, do pěstounské péče se manželům A. nechtělo, proto mu pořídili alespoň štěně.

---

³² Teoretický výklad podávám v kapitole 3.4 Začlenění do kolektivu vrstevníků

Po základní škole B. složil přijímací zkoušky na střední školu, obor sociálně správní, ke kterému má blízko, líbí se mu tam a byl tak rozhodnutý již v osmé třídě. Inspiroval se zřejmě také u své sousedky - kamarádky, která je handicapovaná a kromě příjemně stráveného času s ní se naučil pomáhat slabším. Má předpoklady pro práci s dětmi, protože mu nechybí trpělivost a již zmíněný herecko-bavičský talent. Nyní by mu mělo být sedmnáct let, dva roky před maturitou určitě ví o své budoucí práci dost na to, aby se rozhodl, v čem se chce uplatnit.

V průběhu jeho života měli rodiče o B. strach několikrát, a to v batolecím věku, kdy trpěl laringitidou, poté když nepřiměřeně reagoval na foniatra a zubaře. Zdravotní komplikace měl jen někdy, přesněji řečeno dvakrát zlomená ruka, jednou zlomená noha a zánět slepého střeva. B. má prý dost vysoký práh bolesti. Jak jsem se od maminky dozvěděla, vždy potřeboval velkou kontrolu, zejména co se učení týče, ale po nástupu na střední školu se věnuje svým školním povinnostem samostatněji. Důležitá je ale i osobnost učitele, která ho motivuje k vyšším výkonům. Rád se věnuje počítačům se svým tatínkem a velmi nerad uklízí. Maminka tvrdí, že nejraději vzpomíná na dobu jeho dětství do sedmi let. Jeho rodiče se těší zejména na to, až se osamostatní, ne snad že by se o něj už nechtěli starat, ale spíš že by chtěli vidět plody jeho práce. Zároveň se pan a paní A. těší na jeho děti.

3 Nevlastní rodiče očima dítěte

3.1 Nové prostředí

Změna prostředí je pro dítě trauma. Nehledě na to, jak stresové prostředí pro něj bylo to minulé, nové, i když většinou značně klidnější a vřelejší, prostředí pro dítě většinou znamená stres. Je to proto, že na předchozí atmosféru si dítě zvyklo, ať byla jaké chtěla.

Jsou tu noví lidé - rodiče, sourozenci, okolní rodina, známí, kontrolující sociální pracovníci. Ke všem těmto lidem musí člověk s tak málo vyvinutými sociálními dovednostmi zaujmout nějakou roli, případně začít plnit role, které se od něho očekávají. To je nápor větší než velký. Pokud si toto rodiče uvědomí, budou své dítě seznamovat pozvolna s nejbližší rodinou, pak teprve postupně s rodinou širší a s okruhem známých a přátel. Pro ilustraci: dítě může z, dejme tomu postupně vyrovnávané, pozice vychýlit i opravář lednice, i kdyby to byl ten samý opravář, kterého potkávalo v kojeneckém ústavu. Je to proto, že je dalším neznámým elementem, ke kterému je teď hned potřeba zaujmout nějakou pozici a roli. Tento popud vychází z egocentrismu dítěte, které je přesvědčené o tom, že i opravář lednice je v jejich domácnosti kvůli němu. Pravdou je, že opraváři lednice je dítě v postýlce naprosto lhostejné. Jak by klasik v mysli dítěte posléze konstatoval: „Mnoho povyku pro nic“. V tu chvíli to ale ono „nic“ nebylo, protože v tom okamžiku byla přítomnost neznámého člověka nesmírně důležitá.

Dítě potřebuje k adaptaci určitou dobu, ta se různí podle toho, jak malé dítě je. Novorozenci k přizpůsobení stačí několik dní, kojenci několik týdnů, batoleti měsíce.

Jako „vodítko“ nebo usnadnění k přijetí své nové situace se dítěti zpravidla nechává nějaká věc, kterou mělo i v předchozím období (deka, pyžamko, hračka, láhev, dudlík a podobné maličkosti). To je klam, který mu říká: „Ano, změna proběhla, je nutné si na ni zvyknout, ale přeci jenom něco zůstalo stejné.“ A právě to stejné navozuje atmosféru klidu, respektive menší paniky, protože nezmizelo všechno najednou.

Podle diskuze psychologů je rodina nejlepším možným prostředím pro vývoj jedince. Nejvhodnějším tento systém tvoří kombinace základních složek, které podle Heluse (1988, in Čáp, 1993) jsou: složka hodnotově normativní (vštěpování pravidel, norem, zákazů a povolení, poskytování jedinci obraz sebe sama), složka mezilidsky

vztahová (pozorování chování, vytváření vzorů a jejich napodobování dítětem, zároveň prostředí, kde si dítě smí „zkusit“ své jednání k lidem), složka resultativní (předávání duchovních, materiálních, náboženských a dalších produktů neformální podobou v přirozeném – rodinném – prostředí) a osobnostní složka (vedený/řízený rozvoj osobnosti jedince, pochopení vztahového systému a sociálního kontextu).

3.2 Rodiče

Předpokládejme, že po formalitách adopce/pěstounské péče a po adaptaci nové prostředí je vše v normě³³. V souvislosti s fungujícím rodinným prostředím je více než vhodné zmínit důležitost a nezastupitelnost rodičovské dvojice pro dítě raného věku. Rodiče svou běžnou společnou činností dítěti ukazují přirozený model chování dvou pohlavních pólů. V případě, že se v prvních letech života dítěti rodiče nahrazují (pečovatelky v kojeneckém ústavu jsou příkladem za všechny), rozeznává dítě signály svého okolí zkresleně nebo špatně. V prvních měsících života jsou sice pro dítě nejpodstatnější primární potřeby, takže je jedno, kdo mu je uspokojí, ale v dalších obdobích je pak člověk zmaten svou neschopností rozeznat sdělení okolních lidí. Je pravdou, že v péči o dítě je ve většině případů v hlavní roli matka a otec se bere jen jako pomocník sekundující materiálně a finančně. Tento názor je ale mírně nevhodný, protože otec pečuje o dítě nejen tím, že ho zabezpečí, ale aniž by si to uvědomoval, poskytuje mu svým chováním příklad jednání. Pro matku je kromě uspokojování primárních potřeb typické uspokojování emocionálních potřeb, zatímco otcové jsou ti soutěživí, podněcující, experimentující (co už umí, co bude umět...). Zajímavé je, že dítě zpravidla neprotestuje nebo neprojevuje nelibost vůči matčině ani otcově roli v jeho „hře“, tedy ontogenezi. Rodiče jsou pro dítě mostem do společnosti, protože matka napomáhá důvěře a pozitivní emocionální stránce chápání neznámého prostředí, zatímco otec podněcuje sebedůvěru, separaci od známého a motivuje k poznávání nového.

Jako ve všem, i v rodině bývají nároky na výkon nebo vlastnosti dítěte větší. Je to pro splnění vlastních snů ze strany rodičů? Nebo je to pro nejlepší možné společenské/pracovní/vztahové postavení dítěte? Nebo nějaký kompromis mezi stranou rodičů a dítěte svěřeného do péče? Už v úvodu jsem psala o tom, že je lepší spokojit se s tím, co dítě dokázalo, a motivovat ho opakováním dosažených výsledků

---

³³ Stav „normy“ lze těžko definovat.

a dalších povzbuzení k výkonům dalším, než zadupávat vlastní motivaci dítěte vyjmenováváním skutků, které se od něj čekaly, leč ještě nebyly naplněny.

Zatímco pedagogové jsou s ctižádostí svých žáků spokojeni, rodiče týchž dětí si stěžují na velký nedostatek ambicí. Ambice rodičů vůči svým dětem odrážejí jejich vlastní touhu po společenské prestiži a nevyplněných, mnohdy i vyplněných přáních. Často tedy rodiče přehlíží úspěchy v jiných oblastech, než na které se na rozdíl od nich zaměřily děti na základě svých schopností nebo zájmů. Ve vstřípení rodičovských priorit a potomkům hraje roli taktika³⁴.

„Nevděčnost“ dětí vůči skutkům rodičů bývá zapříčiněna rozdílnými žebříčky hodnot, jindy nevědomostí nebo samozřejmostí věci. Povrchní vděčnost, tedy ta bez citu a z povinnosti, je pouze vychovaná a nárokována vděčnost. Vděk bez vřelého osobního vztahu neexistuje. Cit pro vděčnost se dá naučit, a to zřetelným odlišováním věcí zasloužených a výjimečných od samozřejmých nebo zákonitých. Návod na tento výcvik není. Mezi vychovatelem a vychovávaným musí být kromě vřelého emocionálního vztahu také pevná důvěra a tolerance³⁵.

Dědičnost ve vývoji osobnosti působí nejrazantněji v oblasti formování temperamentu, méně ve schopnostech a obecné inteligenci, úplně nejméně se projevuje v utváření rysů charakteru³⁶. Zděděné vlastnosti se výrazně rozvinou pod kvalifikovanou výchovnou péčí. Nejvýrazněji se osobnost jedince formuje v obtížných situacích, ale tím se neříká, aby je jeho okolí uměle vyvolávalo. Tím se rozumí v případě nedostatku uspokojení elementárních životních potřeb, sexuálních potřeb, potřeby bezpečí a jistoty, potřeby sociálního styku a porozumění, poznávacích a estetických potřeb. Rodina by ale takovým prostředím být neměla, protože protipólem nejefektivnějšího rozvoje je frustrace nebo úpadek lidského jedince, který bývá následkem přespříliš obtížné životní situace. Obzvláště, když se jedná o vývoj DÍTĚTE. Proto by rodina měla zůstat prostředím emocionálně silným, podpůrným, důvěryhodným a bezpečným³⁷. Nic se nemá přehánět, ani adoptivní rodina není oprávněna dítě rozmazlit přílišnou tolerancí a hýčkáním. Řekněme tedy, že by rodina měla jít po střední cestě mezi naprostou krutostí a maximální hýčkáním. Tomu se říká

---

³⁴ Zdroj: Matějček (b, 2000)

³⁵ Zdroj: Matějček (b, 2000)

³⁶ Zdroj: Čáp (1993)

³⁷ Zdroj: Elliot, Place (2002)

zdravé prostředí. Jak vypadá takové klima? Faktory, které činí rodinu zdravým soužitím, jsou³⁸:

- 1) rodiče vykazují rysy zdravé rodiny tím, že je jejich manželský svazek pevný a jsou schopni řešit vzniklé spory a problémy. Zároveň jsou všichni členové rodiny schopni zvládat své pocity a vyrovnávat se s menšími změnami.
- 2) všichni členové rodiny plně souhlasí s pěstounskou péčí/adopcí
- 3) rodiče jsou schopni přijímat svoje protichůdné emoce
- 4) rodiče odsouvají své vlastní naplnění a podřizují se naplnění ze strany dítěte
- 5) rodiče se spokojí s Malými pokroky svěřence
- 6) celá rodina je věrná závazku a tím se vztah stává trvalým i v ne úplně příznivých podmínkách
- 7) rodiče mají rádi i sami sebe
- 8) rodiče jsou otevření možnosti, že v případě potíží vyhledají odbornou pomoc
- 9) všichni uznávají dané odlišnosti jedince
- 10) rodina se buduje na pevném hodnotovém základě

3.3 Sourozenci

„Slučování rodinných vztahů mezi biologickými a adoptovanými dětmi je možné přirovnat k chůzi po visutém laně vysoko nad cirkusovou arénou.“
(Schoolerová, 2002, s.59)

Mezi sourozenci v klasickém pojetí jsou soutěživost a místy i rivalita na denním pořádku, ale všechny jevy jsou více méně v rovnováze s láskou, spoluprací a vzájemným pochopením. Žárlivost mezi sourozenci se snižuje tím víc, čím pozornější jsou rodiče k jejich odlišnostem a originálním prvkům a vlastnostem. Nikdo se nevyhne porovnáním se sourozenci, ani jako dítě ani jako rodič. Ale to na druhou stranu zajišťuje mantinely v chování dětí a učí je taktu v jednání s ostatními lidmi. Rodiče, kteří osvojí dítě, zpravidla biologické děti nemají, případně mají jedno, ale už tam se může objevit potíží víc než dost. Pěstouni se naopak nejčastěji starají o více dětí, z čehož mohou být některé vlastní a jiné v péči. V případě adopce a pěstounské péče je negativní stránka střetů různého druhu docela nebezpečnou záležitostí. A to ať jde o střety ohledně vlastnických práv, soutěživost až rivalitu vyústující ve hněv a agresi. Biologické dítě v rodině už nějakou dobu žijící se musí najednou vyrovnat se

---

³⁸ Zdroj: Schoolerová (2002)

všemi změnami po příchodu sourozence. Jedním z důvodů, proč pro něj tenhle zlom zlomem je, že najednou musí zaujmout něčím novým. Už neplatí osvědčené způsoby přilákání pozornosti. Tím se nuceně učí nové role, které jsou více či méně úspěšné a navíc se stále porovnává s novými rolemi svého „soka“. Přijmout pravidla chování ke svému novému sourozenci také není věcí snadnou, stejně tak jako zvládnání dosud nepoznaných smíšených nebo protichůdných pocitů. Je nutné dětem umožnit³⁹:

- 1) materiální zabezpečení podle jejich potřeb, tedy individuálně (ne rovnoměrně)
- 2) projevovat jedinečnost citů a svazků (ne jejich rovnost)
- 3) trávit s nimi čas podle jejich potřeb a důležitosti činností
- 4) najít rovnováhu mezi výsadami a kázní a jasně ji vysvětlit zúčastněným

Těmito kroky se dá vzájemná žárlivost a z ní pramenící negativní jevy eliminovat, nikoliv vymýtit. Dále by sourozenci měli dostat vysvětlení, proč bylo dítě do jejich rodiny přijato, proč, jak a pro koho je to významné, jaké výrazy ohledně konkrétní rodinné péče jsou vhodné a jaké jsou naopak pejorativní (např. byla dána k adopci nahradíme za příšla do naší rodiny).

Další důležitou proměnnou je, v jakém „pořadí“ biologické a přijaté děti jsou. Čím starší je biologické dítě a zároveň čím mladší je svěřenec, tím lepší situace doma zavládne, ale ani to není recept všemocný. Příkladem literatury pro zvládnutí situace by mohl být MATĚJČEK, Zdeněk: Škola rodičů (Praha: MAXDORF, 2000), SCHOOLEROVÁ, Jayne, E.: Adopce, vztah založený na slibu (Praha: Návrat domů, 2002)

3.4 Začlenění do kolektivu vrstevníků

Získávání přátel, byť krátkodobě, mezi spolužáky je výcvikem k utváření trvalejších přátelských vztahů opravdových. Tyto vztahy ale není dobré brát na lehkou váhu, přestože jsou dočasné. Dítě si tak kultivuje znalosti o sobě samém, ale také získává své společenské místo. Definice jednotlivých vztahů se postupem času sama mění, intenzita a druhy přátelství také, ale principiálně platí, že děti až do pěti let si hrají spíše vedle sebe než spolu. Kolem pátého roku jedinec začne spolupracovat, zpravidla se ukotví ve skupině svých vrstevníků. Tato schopnost komunikace a spolupráce se během dalších let zlepšuje, současně narůstá víra v hierarchii ve vrstevnické skupině. Nejkonformnější (vůči vrstevníkům) bývá člověk mezi

---

³⁹ Zdroj: Schoolerová (2002)

jedenáctým a třináctým rokem života, kdy na něho rodiče mají slabší vliv. Blízké přátelské vztahy jsou nejvíce potřeba od počátku dospívání⁴⁰.

Dovednosti k začlenění se do kolektivu jsou dobře známé: jistá dávka komunikativnosti, asertivita, empatie, odpovědnost za sebe i druhé, schopnost uznávat a dodržovat hierarchii skupiny a sebekontrola. Pro některé děti je kolektiv záležitostí sebevědomí⁴¹. Otázkou zůstává, jak se děti po osvojení naučí přijímat svůj „společenský handicap“, jak to mnozí mohou vnímat. To už je ale úkolem rodičů, aby tuto nesmyslnou bariéru zbourali, případně nenechali vůbec vyrůst.

Děti z kojeneckých ústavů a dětských domovů jsou poznamenány tím, že kolektiv, ve kterém vyrůstaly, jim byl vlastně určen – navazovaly tedy vztahy s tím, kdo byl v jejich okolí a ne s tím, koho si vybraly. Po osvojení je jakási možnost volby dobrou novinkou. Potíž může nastat právě v tom, že je to novinka, stejně jako vše ostatní, tedy začátky vybírání přátel bývají problematické už jen z principu. Podle čeho si je vybrat? Jak jim věřit? Proč si vybrat právě je?

Rodiče mají občas tendenci pečovat o přátelství svých dětí, což je do jisté míry v pořádku. Kde ale stanovit hranici mezi zdravým a nezdravým zájmem, nelze takhle obecně říci. Zřejmě je třeba odlišovat nesouhlas nad nevhodnými kamarády od zákazů, i když zákazy mohou být v krajních situacích doslova spásné (drogy, protizákonné jednání apod.), zejména v době dospívání. Proto by rodiče měli přátelské vztahy svých dětí z povzdálí sledovat a když je situace vážnější, zasahovat, ovšem případ od případu. Pro takové kroky je ale nutná pevně vybudovaná komunikace a důvěra⁴².

Jedním z rizik při začleňování se do kolektivu vrstevníků může být šikana. Je definována jako agresivní jednání jedince nebo skupiny vůči slabším nebo něčím znevýhodněným jedincům nebo skupinám. Nejtypičtějšími akty bývá fyzické násilí nebo manipulace k ponižujícím aktům, případně materiální zneužívání. Častěji se šikana ve smyslu trýznitele i trýzněného týká chlapců, ale ani u dívek to nebývá ojedinělá záležitost. Nejčastěji se šikana vyskytuje ve škole, jiné možnosti jsou internátní zařízení, zájmové kroužky, skupinové volnočasové aktivity. Agresoři zpravidla bývají arogantní, neomalení až hrubí ke svým rodičům, sourozencům a učitelům, mívají rodiče citově poměrně chladné, tím je jejich nevhodné chování

---

⁴⁰ Zdroj: Martin, Waltmanová-Greenwoodová (1997)

⁴¹ Zdroj: Martin, Waltmanová-Greenwoodová (1997)

⁴² Zdroj: Martin, Waltmanová-Greenwoodová (1997)

tolerováno. Oběti se naopak vyznačují vstřícností, přizpůsobivostí, tolerancí, poslušností a ochotou. Právě ve chvíli, kdy jsou děti vystaveny posměchu kvůli rodinným záležitostem (v našem případě by se zcela určitě jednalo o fakt náhradní rodinné péče), bývají zranitelné a nikdo se za ně většinou nepostaví, protože obavy z agresorů zvítězí nad ideály přátelství za všech okolností⁴³.

Důstojnost tolik potřebnou k určitému místu ve společnosti, tím spíše ve skupině věkově a zájmově blízké, člověk buduje dlouho. Zpravidla se děti učí takovému chování na bázi pokusů a omylů. Vybudovat určité uznání dá mnoho práce, snížit vlastní důstojnost v očích druhých je naopak snadné. Může se to stát po odhalení lži, velké a nenapravené chybě, ale někdy bývá na vině okolí, ne sám objekt. Stačí, aby mu někdo druhý ukázal, že pro něj není dost důležitý na to, aby se mu věnoval, naslouchal mu, vyhověl nějaké jeho prosbě nebo mu pomohl. Další „podkopávači“ důstojnosti jedince ze strany okolí jsou prázdné lichotky, lítost, ukvapené závěry ohledně zásluh a chyb, pomluvy, pomsty, intriky, „zaručeně skvělé“ rady a podobné nástroje lidské zlomyslnosti. I to nejtolerantnější a nejaltuističtější prostředí po čase přestane brát člověka vážně a tím o nemalou část sníží jeho důstojnost, pokud z ní ještě něco zbyde. V tomhle okamžiku do kolektivu nezapadne nikdo.

3.5 Proces socializace v novém světle

„Proces vývoje od stadia bezmocného novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a orientuje se ve své vlastní kultuře, označujeme jako socializaci.“ (Giddens, 1999, s. 39) Tuto proměnu zajišťují vychovatelé, ať už se jedná o biologické rodiče, jiné příbuzné, pěstouny, osvojitele nebo zdravotnický a vychovatelský personál v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Kulturní a společenské prostředí, do kterého se člověk dostane, případně v něm vyrůstá, má na jeho chování obrovský vliv.

Sám jedinec není jen formován, ale ještě před svým příchodem na svět člověk ovlivňuje dost silně své okolí. Podle Wilsena (sociobiolog) jsou mnohé aspekty lidského sociálního života zakotveny v našich genetických kódech⁴⁴.

---

⁴³ Zdroj: Martin, Waltmanová-Greenwoodová (1997)

⁴⁴ Zdroj: Giddens (1999)

Socializace z ohledu na pohlaví začne mnohem dřív, než si toho individuuum stačí všimnout. Je to jednoduché: jeho okolí mu přisoudí danou roli a k té je od dané chvíle vedeno. Dá se to pozorovat v rozdílech v oblečení, stylu účesu, hračkách, očekávaných reakcích a přisuzovaných rolích. Už ve dvou letech si je dívka nebo chlapec schopen uvědomit ženskou nebo mužskou roli u sebe samého nebo u okolí. Vnímání anatomické podstaty rozlišení přichází kolem pátého až šestého roku života⁴⁵.

Většina společností, mezi nimi i naše, středoevropská, je zaměřena na heterosexuální lidi, což je předpokladem pro reprodukci. Homosexuálové, bisexuálové, transsexuálové a transvestiti nebývají dětem dávání za vzory. V naší společnosti není kromě registrovaného partnerství žádný podklad pro jinou než heterosexuální rodinu. Ale co když, řekneme v zahraničí, homosexuální pár adoptuje dítě? Mít dvě maminky nebo dva tatínky by samo o sobě nemusel problém, pokud se tím nezkrusí vnímání světa dítětem. Nebo co když osvojené dítě v péči heterosexuálů má jiné než heterosexuální sklony? Většina sexuálních zvyklostí je naučená, jak je potom možná taková variabilita, když je česká společnost z 92% heterosexuální a homosexuálové nemají zatím šanci přijmout dítě do osvojení nebo pěstounské péče? Je jen otázkou, kdy bude pro registrované partnery možné založit rodinu i jinou než klasickou cestou. Otázka adopce dětí se v české společnosti diskutovala už v době, kdy nabyl platnosti Zákon o registrovaném partnerství.

Kojenec dokáže rozpoznat svého hlavního opatrovníka už ve věku tří týdnů. Touhle dobou reaguje spíše na jeho charakteristické projevy a činnosti vůči sobě, než na samotnou osobu. Během dalších sedmi měsíců se tato vazba upevňuje a dítě již vnímá konkrétní osobu jako celek⁴⁶.

Rodina je pro dítě činitelem sociálním, mikroprostředím, kde vznikají primární sociální vazby. Při působení rodiny na vývoj dítěte je důležité vzdělání a věk rodičů, celková sociokulturní úroveň celé rodiny a její stupeň zdravotnické a pedagogické osvěty⁴⁷. To platí zejména v případě dětí adoptovaných, které přebudovávají své původní žebříčky hodnot po přijetí do své „nové“ rodiny. Děti vyrůstající trvale či

---

⁴⁵ Zdroj: Giddens (1999)

⁴⁶ Zdroj: Giddens (1999)

⁴⁷ Zdroj: Čáp (1993)

dočasně mimo rodinu, bývají zpravidla vystavené psychické deprivaci v dětství, jinak řečeno hospitalismus⁴⁸.

Děti fakt adopce/pěstounské péče vnímají podle svého věku (k němu přiměřeného chápání) takto:

Od dvou do pěti let je fakt náhradní rodinné péče brán zásadně pozitivně (vyvolené miminko, šťastná rodina, splnění snů obou stran). Mezi pátým a osmým rokem děti hloubavěji a logičtěji posuzují onen fakt a posuzují i existenci krevních vazeb a jejich důležitost, kladou nové otázky svým pečovatelům. To je jedna z těch nebezpečných situací, kdy rodiče mohou nedopatřením špatně nebo nepřesně odpovědět, čímž by se úplně ohrozil pocit bezpečí dítěte a mohla by se opět objevit opuštěnost a úzkost.

Mezi devátým a dvanáctým rokem se děti zdánlivě o minulost nestarají, ale opak je pravdou. V jejich nitru vzniká mnoho otázek a prepubescent si o sobě na jejich základě o sobě vytváří horší mínění než dosud o své osobě měl. V období od dvanácti do sedmnácti let si dospívající jedinec v rámci všech svých fyzických a psychických proměn klade otázky ohledně své identity a s ní spjaté budoucnosti. Pozitivní odpovědi dotvoří osobnost ku prospěchu samotného jedince i jeho okolí. V případě příliš mnoha negativních odpovědí tu je nebezpečí odcizení, zneužívání drog apod.

Od osmnácti let do počátků dospělosti (ta přichází s osamostatněním se, je proto těžké vyjádřit ji číselně) nastává po dlouhé neklidné době znatelně klidnější období. Otázky ohledně své identity a rodiny si člověk z velké části už zodpověděl, takže ustupují do pozadí. Nyní je jeho hlavním úkolem postarat se o každodenní záležitosti a osamostatnění se, volbu povolání. V téhle době tito lidé hledají své biologické rodiče z poměrně praktických důvodů, a to, aby si založili vlastní rodinu a znali u toho rodinnou anamnézu⁴⁹.

3.6 Vytváření vlastní identity

Identita se dá rozdělit do tří forem, přičemž všechny jsou složkami celkové identity. „Ego identita“ je nevědomý model vytvořený nejzákladnějšími přesvědčeními o sobě. „Self identita“ znamená „moje já“, tedy to, čím se cítím být a tak se také vědomě prezentuji, v dobrém i špatném slova smyslu, protože se

---

⁴⁸ Zdroj: Čáp (1993)

⁴⁹ Zdroj: Schoolerová (2002)

domnívám, že právě takové je moje EGO. „Sociální identita“ je ten druh našeho já, který vzniká na základě členství v určitém společenství⁵⁰.

V průběhu života si člověk uvědomuje veškeré dimenze své identity a více či méně úspěšně je přijímá do svého sebepojetí. Podle rozdělení Hetheringtona jde o identitu lidskou (specifičnost lidského druhu), sexuální (pohlavní příslušnost a odlišnost), individuální (jedinečnost a neopakovatelnost vlastní osoby) a kontinuum identity (vědomí, že jsem pořád ta samá bytost měnící se v průběhu života)⁵¹.

Novorozenec sám sebe nedokáže od okolí rozeznat vůbec, ten zlom odlišování sebe sama přichází kolem třetího měsíce, kdy se lidé začínají vyčleňovat z okolí jako specifická bytost a začínají své okolí i sebe sama zkoumat pomocí vyvíjejících se smyslů⁵².

Utváření individuality do dvou letu věku jedince je ve znamení odlišování sebe od okolí, komunikace téměř výhradně neverbální formou, utváření primárních citových vazeb s referenční osobou a několika dalšími blízkými lidmi, začátků podřizování svého chování konkrétním situacím. Ve věku od dvou do šesti let si dítě zdokonaluje verbální projevy, identifikuje sociální vztahy, osvojuje si návyky, adaptuje se na vrstevníky, začlení se do jejich kolektivu a pozná, co znamená autorita. Během dalších šesti let si každý utváří hierarchii vrstevnických vztahů, které nyní vstupují do popředí vztahů obecně, i když rodinné vazby jsou stále důležité. Lidé jsou v této době také závislí na zavedení pravidel kolektivu, získávají první názory a postoje, seznamují se se zodpovědností vůči konkrétním věcem⁵³.

Dítě je od začátku aktivním subjektem, který svými signály ovlivňuje okolí a zároveň reaguje na podněty od okolí. Po prvním roce života se dítě postupně učí dodržovat určitou disciplínu (například samostatně jíst), po čtvrtém až pátém roce se postupně osamostatňuje a dostává tím svou autonomní úlohu. Sice je stále v závislosti na společnosti, ale sama společnost už začíná pocítovat jeho vliv⁵⁴.

K utváření identity je třeba emocionálních vazeb, idolů vhodných k napodobování, prostředí, kde se dítě může prezentovat, ale také jméno. Jinými slovy křesní jméno, které okolí přijme bez poznámek nebo s minimem narážek, a

---

⁵⁰ Zdroj: Giddens (1999)

⁵¹ Zdroj: Giddens (1999)

⁵² Zdroj: Šulová (2004)

⁵³ Zdroj: Havlík, Kořa (2002)

⁵⁴ Zdroj: Havlík, Kořa (2002)

příjmení, které v případě adopce vyřeší úřady⁵⁵. Pokud jde o péči pěstounskou, dítě si ponechává své příjmení, setkává se s biologickými rodiči⁵⁶. Tady problém nastat může, protože dítě za své opravdové rodiče pokládá psychologické rodiče, tedy pěstouny, i když má příjmení biologických rodičů, kteří o jeho péči nemají příliš velký zájem⁵⁷.

Síla osobnosti spočívá v míře adaptace v prostředí, ne v tom, jak moc člověk zvládne okolí vzdorovat. Mezi charakteristické prvky silné osobnosti patří radost z radosti druhých, pomoc ostatním, obětavost a schopnost něčeho se vzdát ve prospěch výrazně kladné věci. Tlumení vlastního prospěchářství stojí víc energie, než když mu dáme volný průběh. Normálním jevem je, že jsou egocentrické děti do třetího roku života, ale ne už v předškolním, případně ještě ve školním věku, úplně nejhorší je, když tyto sklony přetrvávají do dospělosti. Síla osobnosti je částečně dědičná, ale pokud tento stav neupevní vhodná výchova, velmi rychle vznikne osobnost slabá. Příliš mnoho autoritativní nebo konzervativní výchovy osobnost dítěte též nezocelí. Rodinná výchova působí na dítě nejsilněji v raném dětství⁵⁸.

Typy dětí v závislosti na tom, co prožily jsou: schopné dítě, uzavřené dítě, dítě-postrach, dítě manipulátor, dítě poddajné a dítě podivín⁵⁹. Podle toho, jaké dítě do jaké rodiny se dostane, je proměna nebo upevňování role ovlivněna dalším vývojem vztahů. Tady se právě projevuje složka identity na začátku kapitoly nazvaná jako sociální.

I vývoj identity může mít svá rizika a „kazy“. Jedním takovým je psychická deprivace, tedy následek nedostatečné psychické a emocionální podpory po dost dlouhou dobu, často v kombinaci s fyzickým násilím. Nejnáchylnější jsou děti od půl roku do čtyř let. Je vhodné rozlišovat psychickou deprivaci (nebo též hospitalismus) od zanedbávání, protože to je považováno spíše za materiální strádání dítěte. Dětem z kojeneckých ústavů a dětských domovů se psychická deprivace zpravidla nevyhýbá, spíš naopak. I přes veškerou snahu personálu a různé akce a programy organizované samotnými institucemi děti zanedbávané nejsou, ale psychické deprivaci se v mnohých případech bohužel zamezit nepovede. Tento jev nepostihuje všechny děti v ústavních zařízeních, záleží na tom, jakého druhu a na jaké úrovni zařízení je.

---

⁵⁵ Kromě příjmení je možné do půl roku od adopce změnit na matrice i křestní jméno. Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února, 2008.

⁵⁶ Pokud mají zájem, je to stanoveno sociálním odborem po domluvě s pěstouny

⁵⁷ Zdroj: Havlík, Kořa (2002)

⁵⁸ Zdroj: Matějček (b, 2000)

⁵⁹ Zdroj: Schoolerová (2002)

Deprivované dítě může vzejít i z rodiny, kde nefungují rodinné vazby, je špatná atmosféra, případně některý z členů rodiny je týrán či výrazně vyčleňován na okraj společnosti.

Dalším rizikovým faktorem je podle výzkumů situace, kdy se dítě narodí jako nechtěné. Podle srovnávání vývoje dětí z matkami pozitivně nebo neutrálně hodnocených těhotenství s těhotenstvími přijímanými negativně vyplývá, že nechtěné děti jsou po celou dobu svého vývoje (až do dospělosti) postiženy po stránce psychické i sociální. A to ve smyslu sebevědomí, jednání s lidmi a spokojeností se sebou samým a prosazení se ve skupině. Bývají častěji nemocné, málo oblíbené u rodičů, učitelů i vrstevníků, nepodávají školní výsledky odpovídající jejich intelektové úrovni. V dospělosti se tito lidé mnohem častěji objevovali v evidenčních listech protidrogových a protialkoholních poraden a v celostátním rejstříku trestů. Přestože fyzické parametry obou skupin dětí po porodu byly srovnatelné, jejich vývoj a pozdější životní styl byl zcela rozdílný. Tento handicap se označuje jako subdeprivace⁶⁰.

---

⁶⁰ Zdroj: Čáp (1993) a Dunovský, Dytrych, Matějček (1995)

4 Možná východiska pro usnadnění náhradní rodinné péče v ČR

Jak jsem z výkladů kroků k adopci pochopila, rodiče jsou na příchod potomka připravováni. Zpravidla bývají spokojeni s tím, v čem je pracovníci krajského úřadu školí, ale už méně se jim líbí, že školení a zážitkové kurzy časově hodně předcházejí samotnému procesu přijetí dítěte do péče. V porovnání se zážitkem manželů A. z kapitoly 2.5 Případová studie – adopce před 16 lety, se situace značně zlepšila, což je jediné dobře. Připravit lidi na zodpovědnost a péči, kterou budou po další roky potřebovat, je chvályhodné. Spíš potenciální osvojitelé a pěstouni kritizují jinou věc. Mezi školením a samotným předáním dítěte proběhnou mnohdy roky. Když sociální pracovníci zavolají žadatelům, že pro ně mají vhodné dítě, často je potřeba během několika dnů pořídit vybavičku, zařídit si rodičovskou dovolenou, uspořádat a přizpůsobit byt na to, že tam hned teď bude dětský pokoj a vše musí být pro dítě bezpečné⁶¹. Člověk to udělá ochotně a hned, ale je to svazující. Na druhou stranu by psychologové, primáři kojeneckých ústavů, vychovatelé z dětských domovů a pracovníci ze sociálních odborů krajských úřadů oponovali tím, že pro dítě je každý den strávený mimo rodinu jen a pouze prohloubením traumatu. Ano, já vím. To je důvod, proč všechno tolik spěchá, proč se musí všechno udělat hned. Jsem si jistá, že by se mě zeptali, jak jinak bych si to představovala, když právně volných dětí ke svěřeni do náhradní rodiny je málo, žadatelů také a nabídka ne vždy vyhovuje poptávce. Je to poměrně složitá situace a tohle je uspokojivé řešení.

Vím, že moje myšlenkové konstrukty by jen a pouze v praxi ukázaly, jak jsou nebo nejsou účinné, ale přeci jen si troufám tvrdit, že se situace zlepšit dá. Zájemci o náhradní rodinnou péči jsou ochotni projít mnoha dotazníky a šetřeními, ale myslím si, že trochu víc rodičovské průběžné přípravy by jim rozhodně neuškodilo. Stačilo by kupříkladu dobrovolnictví v zařízeních, kde jsou právě takové děti, které čekají na svou rodinu. Mám na mysli pár hodin měsíčně, pro ty vytrvalejší třeba každý týden. Myslím si, že by si lépe urovnali, jak děti vlastně myslí, jaké mají žebříčky hodnot, co je baví, co je pro ně důležité. Ani v nejmenším nemíním tvrdit, že jsou všechny stejné, každý je originál od narození až do smrti, ale přeci jen, něco mívají děti společného. Také by si žadatelé zautomatizovali některé postupy, jako třeba koupání, strojení,

---

⁶¹ Zdroj: Komůrková, MF Dnes, 9. února 2008

přebalování, krmení, v praxi by viděli, jak co vypadá a proč to tak je. Dětem v kojeneckých ústavech a dětských domovech by trocha pozornosti navíc určitě neuškodila, spíš naopak. A personál v takových zařízeních bývá k dobrovolníkům velmi vstřícný, protože ví, že děti dostanou víc, než jen to základní. Ze zkušenosti na praxích v jednom takovém dětském centru vím, že ať se personál snaží sebevíc, základní potřeby dětí zvládnout musí, trochu toho výchovně-vzdělávacího prvku zvládá, nějakou dávku citů a pozornosti věnuje, ale udělat víc už není v lidských silách. Děti na jednoho pracovníka je poměrně dost, kdyby bylo víc personálu, nebyly by prostředky na jeho platy, takže je to takový začarovaný kruh pozornosti a peněz v pozitivním i negativním slova smyslu. Prospěch bych potom viděla na všech stranách. Otázkou je, jestli by se všechny strany na konkrétních věcech zvládly dohodnout. Legislativa v tomhle případě překážky neklade, smlouvy ohledně takové činnosti existují, pracovníci v sociálních službách mají s dobrovolníky a praktikanty dost zkušeností. Asi by to nakonec záleželo na ochotě žadatelů. Proto bych viděla jako nejschůdnější nechat ono dobrovolnictví skutečně jako možnost pro zájemce z řad žadatelů. Věřím, že by se mezi nimi našli tací, kteří by možnost další přípravy na dítě využili.

Další věcí, co by pravděpodobně zlepšilo situaci náhradní rodinné péče, by bylo zvýšení motivace, a tím i počtu zájemců o výchovu nevlastních dětí. Děti čekající na svou rodinu asi nikdo nezmění, jsou právě takové, jaké aktuálně v zařízeních pobývají, ne jiné. Ale z hlediska finančního by se řešení najít mělo. Je pravdou, že pěstouni příspěvky na péči dostávají, ale jak už to tak v sociálních záležitostech bývá, nejsou zrovna nejvyšší. Osvojitelé dostávají přídavky na nezaopatřené děti, pokud spadají do jedné z kategorií, které mají na takové dávky nárok. Na druhou stranu takových domácností asi mnoho není, protože k žádosti o svěření dítěte do péče se mimo jiné dává i potvrzení o příjmu a děti do péče chodí nejčastěji po jednom⁶². Pro ilustraci: partneři nebo manželé se dvěma průměrnými platy, v bytě 3+1, s pět let starým osobním automobilem a napůl splacenou hypotékou, se pravděpodobně, vzhledem ke svým příjmům, vejdou do jedné ze dvou kategorií s nejnižšími příspěvky na dítě, ale finanční vydání budou mít nesrovnatelně vyšší. Je smutné a možná trochu hloupé, leč asi bohužel potřebné, uvažovat o dětech i z hlediska finančního, ale i to

---

⁶² Více dětí najednou se do náhradních rodin dává zpravidla, když jsou to sourozenci, aby se netrhaly příbuzenské vazby. Je to celkem logické. Není nemožné adoptovat více dětí postupně, ale ke každému je proces testování a posuzování zvlášť, stejně tak jako čekání na ně.

lidé zvažují, když chtějí děti. Ptají se sami sebe, jestli jim dají tolik, kolik jim dát chtějí, a to nejen výchovně, emocionálně, ale také materiálně. Navrhovala bych tedy zvýšení, řekněme zdvojnásobení příspěvků na nezaopatřené dítě, protože i biologičtí rodiče mívají občas vrásky z poměru příjmů a výdajů za svou domácnost. Bohužel i tenhle nápad má své stinné stránky a zneužitelné je téměř vše. Proto je těžké s rodinnou politikou udělat krok a vědět, že je to posun vpřed.

Příspěvky jsou stanoveny zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Pro úplnost podám konkrétní výše příspěvků platné od 1. 1. 2008:

Životní minimum pro jednotlivce je 3 126Kč. Je stanoveno zákonem 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu⁶³. Od něho se odvíjí nárok na příspěvek na nezaopatřené dítě, který dostanou rodiny s příjmy pod 2,4 násobek životního minima na osobu v domácnosti. Pokud nárok vznikne, pak rodiče dostanou na dítě do šesti let 500Kč, na dítě mezi šesti a patnácti lety 610 Kč a na nezaopatřené dítě mezi patnácti a šestadvaceti lety 700Kč. Rodičovský příspěvek se odvíjí pro změnu od stupně čerpání, který si rodič pečující o dítě zvolí. Při rychlejším čerpání dostane rodič 11 400Kč po dobu 24 měsíců. Při klasickém čerpání je rodič s dítětem doma 36 měsíců a dostane každý měsíc 7 600Kč. A při pomalejším čerpání je rodič s dítětem doma 48 měsíců a prvních 21 měsíců dostává 7 600Kč a zbylých 26 měsíců polovinu, tedy 3 800. Pokud je dítě zdravotně postižené, rodič s ním může být doma do sedmi let věku a měsíčně dostane 7 600Kč. Pěstouni mají nárok na dávky, a to na dávky pěstounům do 26 let věku svěřeného nezaopatřené dítěte ve výši 2,3 násobku životního minima. Pokud mají pěstouni v péči více jak tři děti nebo dítě závislé na péči fyzické osoby, dostávají 5,5 násobek životního minima (s každým dalším dítětem svěřeným do péče se příspěvek navyšuje). Příspěvek pro pěstouny při převzetí dítěte do péče je odstupňován podle věku dítěte, a to: dítě do šesti let 8 000kč, dítě mezi šesti a patnácti lety 9 000kč, dítě mezi patnácti a osmnácti lety 10 000Kč⁶⁴.

Nemělo by se zapomínat ani na ty rodiče, kteří už děti vychovávají. Nemluvím opět jen o adoptivních rodičích nebo pěstounech, mluvím teď o všech rodičích. Na pomoc při výchově dětí jsou u nás mateřské školy, případně soukromá zařízení ve formě chův, stacionářů, baby-sitter agentur, dětských koutků a podobně. To ale rodičům umožňuje své dítě někde nechat, aby se osamostatnilo, něčemu přiučilo,

---

⁶³ existenční minimum je stanoveno na 2 020Kč měsíčně. Životní i existenční minimum se vypočítává podle nezbytných životních potřeb, jako jsou potraviny a, v případě životního minima, nájemné.

⁶⁴ Zdroj: www.mpsv.cz

případně něco nebo někoho nového poznalo. Kromě toho, že se tím děti osamostatňují, také se tím od rodičů odcizují. V dnešní uspěchané době, kdy rodiče tráví většinu času zpravidla v práci, se instituce na péči o děti hodí. Ale kdo podpoří ty rodiče, kteří se starají o děti na úkor práce? Takoví lidé si hledají zaměstnání na částečný úvazek, domácí práci nebo z práce odejdou úplně a celá rodina žije z příjmu jednoho z rodičů. U těch se to odrazí negativně na financích a pozitivně na vztazích. Je zřejmě zvláštní sumarizovat obě položky a přímo barbarství je porovnávat je mezi sebou, ale úplně scestné to není. Finanční příspěvky pro rodiče existují. Když jsou lidé doma s dítětem do jeho čtyř let, dostávají v porovnání s pracujícími mnohem méně peněz, což je vlastně motivuje k tomu, aby byli s dětmi doma co nejkratší dobu. Za to, že dítě dochází do nějakého zařízení, rodiče platí. Ti rodiče, kteří se o dítě starají sami, neplatí za zařízení, ale nedostávají za svou péči nic. Je pravdou, že by dítě, než nastoupí do školy, mělo chodit alespoň jeden rok do mateřské školy, aby si zvyklo na kolektiv, autoritu učitele i denní režim, jaký ho čeká ve škole. Ale rozdíl mezi půlročním a pětiletým dítětem velkou část dne bez rodičů je evidentní. A k tomu si ještě přimysleme specifické potřeby některých dětí a najdeme způsob, jak jim, jejich rodičům i okolí vyhovět.

Situace není jednoduchá, vyvstává otázka, jak sladit pracovní a rodinný život, finanční zajištění, nejlépe bez újmy v rodinném životě. K tomu bude třeba hned po reformě veřejných financí (která není k rodinám zrovna shovívavá) vymyslet a úspěšně zrealizovat reformu rodinné politiky v naší zemi.

Závěr

Náhradní rodinná péče je proces složitý a náročný pro všechny zúčastněné strany. Nápor na finance, psychiku a vlastně i elán jednotlivců, na plnění závazků nebo povinností. Právní zajištění je u nás, v Čechách, dostatečné a v praxi fungující. Je asi nejdůležitější mít neustále na paměti, že se jedná zejména o zájmy dítěte. Pro sobectví a hrdinské činy se zrovna tady místo nenajde.

Pravdou zůstává, že čím větší zájem potenciální rodiče nebo pečovatelé mají, tím více by se jim mělo vycházet vstříc. Jistá průprava je povinná, proto musí být a je stanovena zákonem. Ale prostor pro iniciativu a podnětné názory by měl být větší. Veřejnost je stále poměrně málo informovaná o tom, že je možné působit v kojeneckých ústavech nebo dětských domovech jako dobrovolník. Měla by se věnovat také větší pozornost osvětě o možnostech spolupráce osvojitelů a pěstounů, předávání zkušeností a rad by mohlo ulehčit, případně urychlit vyhledání té pravé odborné pomoci v případě specifických potřeb nebo handicapů dítěte. Finanční nebo hmotná podpora rodin v Čechách je velmi nízká, uplatňuje se pouze v mezních situacích, ale do těch se pěstouni nebo osvojitelé těžko dostanou.

Moje myšlenkové konstrukty navrhované pro usnadnění průběhu procesu náhradní rodinné péče, včetně příprav, jsou čistě teoretickými záležitostmi. Věřím, že jen praxe by ukázala, nakolik jsou účinné. Některé z nich se dají zrealizovat hned, jiné až po mnohých vládních reformách.

Mezi největší kapacity v oboru v Čechách patří: Matějček, Dytrych, Langmaier, Slaměník, Výrost, Koluchová a Dunovský. Ze zahraničních kapacit bych pro inspiraci uvedla. Archer, Train, Pernerová, Martin a Waltmanová-Greenwoodová.

Jako další možné kroky v dalším poznávání systému náhradní rodinné péče bych viděla bližší zkoumání finančních možností, neziskových organizací sdružující pěstouny a osvojitele. Dají se navrhnout další náměty k možné pomoci zájemcům o náhradní rodinnou péči a případné další inovace ve finančně-právní sféře.

Seznam použité literatury:

ARCHER, Caroline: *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. 1. vydání. 119 s. překlad Petra Vlčková. ISBN 80-7178-578-4

ČÁP, Jan: *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. 1. vydání. ISBN 80-7066-534-3

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk a kolektiv autorů: *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. . vydání, 245 s. ISBN 80-7169-192-5

ELLIOTT, Julian, PLACE, Maurice: *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002. 1. vydání. 208 s. překlad Jaroslava Kubátová, Jiří Štěpo. ISBN 80-247-0182-0

GIDDENS, Antony: *Sociologie*. Praha: Argo 1999. 1. vydání, 595 s. překlad Jan Jařab. ISBN 80-7203-124-4

HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav: *Sociologie výchovy a vyučování*. Praha: Portál, 2002. 1. vydání. 184 s. ISBN 80-7178-625-7

MARTIN, Michael, WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ, Cynthie: *Jak řešit problémy dětí se školou*. Praha: Portál, 1997. 1. vydání. 328 s. překlad Jiří Foltýn. ISBN 80-7178-125-8

MATĚJČEK, Zdeněk: *Škola rodičů*. (b) Praha: MAXDORF, 2000. 1. vydání. 285 s. ISBN 80-85912-29-5

MATĚJČEK, Zdeněk: *Výbor z díla*. (a) Praha: Karolinum, 2000. 1. vydání. 445 s. ISBN 80-24-1056-6

MATĚJČEK, Zdeněk: *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003. 3. vydání. 108 s. ISBN 80-7178-853-8

PERNEROVÁ, Rotraud, A.: Tabu v rodinné komunikaci. O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné. Praha: Portál, 2000. 1. vydání. 168 s. překlad Monika Žárská. ISBN 80-7178-363-3

PLECITÝ, Vladimír, SALAČ, Josef: Základy rodinného práva. Praha: Eurounion, 2001. 1. vydání. 364 s. ISBN 80-7317-002-7

SHOOLEROVÁ, Jayne, E.: Adopce, vztah založený na slibu. Praha: Návrat domů, 2002. 1. vydání, 217 s. překlad Mirka Čejková. ISBN 80-7255-066-7

ŠULOVÁ, Lenka: Raný psychický vývoj dítěte. Praha: Karolinum, 2004. 1. vydání, 247 s. ISBN 80-246-0877-4

TRAIN, Alan: Nejčastější poruchy chování u dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka. Praha: portál, 2001. 1. vydání, 198 s. překlad Dagmar Tomková. ISBN 80-7178-503-2

SETKÁNÍ U KULATÉHO STOLU v rámci projektu „pěstouni mají právo na služby“, 19. 6. 2007 v Kaiserštejnském paláci

KOMŮRKOVÁ, Kristina: Dobrý den, máme pro vás dítě. MF Dnes, 9. února 2008, Víkend téma, příloha C.

URL: <http://pestounskapece.cz> (10. 12. 2007, 13:50)

URL: <http://rozumacit.cz> (10. 12. 2007, 13:45)

URL: <http://mpsv.cz> (12. 3. 2008, 10:25)

Přílohy:

- 1 Dotazník pro žadatele o náhradní rodinnou péči
- 2 Svěření dítěte do vaší péče
- 3 Naše představy o dítěti
- 4 Dotazník pro žadatele o svěření dítěte do své péče